

PŘEVOROVÉ BEZ KONVENTU

DUCHOVNÍ SPRÁVCI JOHANITSKÉHO KOSTELA MATKY BOŽÍ KONEC MOSTU NA MENŠÍM MĚSTĚ PRAŽSKÉM V LETECH 1442–1732

PAVEL TRNKA

Úvod

Téma johanitských kněží na Malé Straně v Praze patří mezi nepříliš atraktivní oblasti zájmu církevních historiků. Sestavit posloupnost tzv. kostelních převorů pro téměř třísetleté období po husitských válkách se jako jediný pokusil počátkem 80. let 19. století František Ekert.¹ Pravděpodobně vycházel z informací, které mu poskytl tehdejší archivář konventu maltézských rytířů Ferdinand Warter. Zatímco jeho přehledu duchovních po roce 1621 není co vytknout, tak výčet pro předchozí období je třeba zásadně revidovat. Chronologii pražských převorů do poloviny 16. století zahrnul v 90. letech 19. století Václav Vladivoj Tomek do svého *Dějepis města Prahy*.² Nepracoval však s řádovými prameny, a navíc ani nereflekoval na Ekertovy poznatky. Jeho přehled je proto velice nahodilý. Stejně tak jednotliví duchovní příliš nepřitahovali pozornost badatelů. Výjimku v tomto ohledu představoval převor Bernard de Witte, kterého proslavily zejména jeho portréty od Karla Škréty. Působení tohoto kněze na Malé Straně se věnoval v historické povídce založené na pramenech znalec malostranské historické topografie Cyril Merhout.³ V jiném jeho příběhu vystupují i Wittovi předchůdci, při jejich časovém zařazení však vycházel z Ekertových chybných údajů.⁴ V roce 1998 se Wittem zabýval v drobné monografii Michael von Fürstenberg.⁵ Ani přehledových prací

1 Ekert, František: Posvátná místa král. hl. města Prahy I. V Praze 1883, s. 264–265.

2 Tomek, Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy IX. W Praze 1893, s. 349 a týž: Dějepis města Prahy XI. W Praze 1897, s. 438.

3 Merhout, Cyril: Malostranské pověsti. V Praze 1941, s. 155–184.

4 Týž: Vánoce u Matky Boží pod řetězem. Z malostranských pověstí. Pražský ilustrovaný zpravodaj 1934, č. 52 (27. 12. 1934), s. 16–17.

5 Fürstenberg, Michael von: Ein Westfale in Prag. Der Prior des Malteserordens Bernhard Witte. Paderborn 1998.

o dějinách johanitů na Malé Straně v raném novověku není mnoho. Vedle uvedené Ekertovy práce lze zmínit studii autora tohoto příspěvku.⁶ V obou případech se ale jedná pouze o stručné přehledy. Za zmínku stojí i dizertace Miroslava Svobody, ve které se věnuje vývoji majetku johanitů v Čechách do konce 16. století.⁷

Zjevný deficit dosavadního historického bádání v nastíněné problematice se pokusí tento příspěvek alespoň částečně snížit. Po stručné charakteristice středověkého johanitského konventu na Malé Straně seznámí s chronologií pražských převorů po husitských válkách doplněnou o jejich biografické údaje a významné události spojené s jejich působením. Výklad bude rozdělen do dvou časových období podle toho, zda byli nastupující správcové kostela Matky Boží na konci mostu členy řádu johanitů či nikoliv. Dělicí hranicí mezi nimi byl rok 1631.

Konec zlatých časů

Sledovanému období předcházela doba rozkvětu pražské komendy, která byla založena již v roce 1169.⁸ Řídil ji komtur, kterému podléhalo v roce 1373 devět rytířů. Nacházel se v ní i kněžský konvent sestávající z patnácti kněží, jáhna, podjáhna a dvou akolytů. V jeho čele stál převor, který mohl od roku 1395 používat pontifikálie.⁹ Představený konventu býval zároveň farářem u sv. Prokopa na Malé Straně.¹⁰ Navzdory špatné finanční situaci vrcholící v první čtvrtině 15. století byl pražský johanitský konvent bohatou pozemkovou vrchností. V roce 1420 vlastnil 66 vsí a 11 jejich částí.¹¹ Kromě toho mu patřily ještě dvě pražské enklávy: jedna na Malé Straně a druhá kolem kostela sv. Jana Evangelisty na Bojišti.¹²

Působení johanitů v Praze ukončila husitská revoluce, před kterou se uchýlili do bezpečí strakonického hradu, kde již zůstali. Členové pražského konventu postupně splynuli se strakonickým konventem.¹³ Ránu pro pražské johanity představovalo vypálení areálu komendy spolu s domy na území postranního práva

6 Trnka, Pavel: Pražský konvent johanitů a datace udělení práva pontifikálii jeho převorům v řádové historiografii. *Paginae historiae. Sborník Národního archivu* 27, 2019, č. 1, s. 73–75.

7 Svoboda, Miroslav: Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12.–16. století. Disertační práce na Historickém ústavu FF MU. Brno 2006, s. 253–272.

8 K datování této události Skopal, Michael: Založení komendy johanitů na Malé Straně. Příspěvek k otázce příchodu řádu do Čech. *Pražský sborník historický* 26, 1993, č. 7–36.

9 Hamršmíd, Josef: Matka Boží pod řetězem. Inquisice r. 1373 a visitace r. 1613. *Sborník historického kroužku* 24, 1923, č. 1–2, s. 3–4; Trnka, P.: Pražský konvent, s. 72.

10 Trnka, P.: Pražský konvent, s. 71.

11 Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 55, 57.

12 Tamtéž, s. 68.

13 Ekert, F.: Posvátná místa, s. 264.

v květnu 1420.¹⁴ Ve stejném roce byl také pobořen kostel sv. Jana Evangelisty na Bojišti.¹⁵ Další pohromou byly jak zábory statků, tak zástavy krále Zikmunda v letech 1420–1437, které postihly velkou část venkovských majetků malostranského konventu.¹⁶

Období převorů (1442–1631)

Po zklidnění náboženské situace v Čechách se do Prahy začali vracet členové katolických institucí. Johanité se k tomu kroku odhodlali patrně až v první polovině 40. let 15. století. Na Malou Stranu vyslali pouze jednoho zástupce v podobě řádového kněze s označením převor, který měl zajistit jak správu bývalé svatoprokopské farnosti, tak správu zbylých poddaných konventu. Navzdory této situaci se v intulacích listin týkajících se bývalé pražské komendy uváděl kromě převora i konvent, jehož pečeť dokument rovněž stvrzovala (viz obr. 4). Lze předpokládat, že alespoň zpočátku ještě žili někteří členové původního pražského konventu na strakonickém hradě nebo na řádových farách. S nadsázkou je možné uvažovat o symbolickém pokračování pražského konventu v rámci strakonické řeholní komunity. S postupem času se však uvádění pražského konventu stávalo stále větší fikcí.

Jako první převor u Matky Boží na Malé Straně po roce 1420 je doložen Jan od Dubu. Dle Tomka jím byl již roku 1442.¹⁷ V pramenech se vyskytuje až od roku 1445.¹⁸ Pravděpodobně pocházel z vladyckého rodu z Dubu u Chýnova.¹⁹ Nového převora čekalo několik náročných úkolů. Kromě restituce zastaveného a zabaveného majetku konventu, to byla jak obnova zástavby na johanitské jurisdikci, tak oprava kostela a budovy konventu neboli domu Matky Boží, který byl vypálen a zbořen. Tento bývalý trojkřídlý konvent s ambitem se nalézal jižně od kostela,²⁰ zatímco tzv. dům komtura, kde dříve pobývali i mistři českého převorství neboli generální převorové, stál severně.²¹ Kvůli získání prostředků na nutné

14 Merhout, Cyril: Bývalý kostel sv. Prokopa na Malé Straně v Praze. Časopis Společnosti přátel starožitností 60, 1952, s. 156.

15 Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 68.

16 Tamtéž, s. 260; Bárta, Stanislav: Zástavní listiny Zikmunda Lucemburského na církevní statky (1420–1437). Brno 2016, s. 154, č. 38; s. 155, č. 39, 43; s. 158, č. 54; s. 183, č. 164; s. 190, č. 188; s. 195, č. 208, 209; s. 196, č. 212; s. 204, č. 244; s. 208, č. 260; s. 209, č. 264; s. 210, č. 268; s. 211, č. 270; s. 220, č. 315; s. 231, č. 364; s. 235, č. 382; s. 236, č. 386; s. 237, č. 396.

17 Tomek, V. V.: Dějepis města Prahy IX, s. 349. Lze předpokládat, že vycházel z pramenů, které dnes již nemusí být k dispozici.

18 AČ XV, s. 523, č. 13 a AČ VII, s. 587, č. 46. Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 253.

19 Sedláček, August: Hrad, zámky a tvrze království Českého 4. Tábořsko. V Praze 1885, s. 294.

20 Vlček, Pavel – Sommer, Petr – Foltýn, Dušan: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997, s. 458.

21 Knihovna Národního archivu (dále KNA), f. Maltézská knihovna (dále Knih. Malt.), sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 13r a 14r.

opravy přistoupil převor Jan spolu s generálním převorem Václavem z Michalovic (ve funkci 1432–1451) již v roce 1445 k prodeji ročního platu z jedné vinice.²² Po smrti Václava z Michalovic se zúčastnil volby jeho nástupce Jošta z Rožmberka (ve funkci 1451–1467), která proběhla 27. srpna 1451 na strakonickém hradě za účasti převorů, komturů a farářů z území Čech.²³ Prostřednictvím specifických emfyteutických smluv (tzv. hamfeštů) se převor Jan snažil postupovat novým majitelům zpustlé a vypálené objekty v rámci johanitské jurisdikce. V roce 1458 tak získal kožišník Kříž zpustlý dům (viz obr. 1) a roku 1461 Bušek Sekyrka ze Sedčic zase sešlou lázeň s domkem.²⁴ Z venkovských statků se podařilo Janovi od Dubu společně s generálním převorem Joštem z Rožmberka získat zpět v roce 1461 od Heřmana ze Zhorce a z Vintířova alespoň ves Březiněves, kterou původně zastavil král Zikmund Lucemburský měšťanu Nového Města pražského Václavu Cvokovi.²⁵ Farním kostelem pro johanitskou jurisdikci se stal na místo silně poškozeného kostela sv. Prokopa nově řádový kostel Matky Boží, který byl alespoň provizorně opraven. Je pravděpodobné, že již převor Jan od Dubu zřídil faru v poničené budově konventu, která byla postupně opravována.²⁶

Z činnosti dalšího pražského převora Jana z Manětína zůstal zachován pouze hamfešt z roku 1463, kterým propůjčil nožíři Janu Labuckému zbořený mlýn.²⁷ Tato listina je zároveň jediným dokladem, že zmíněný johanita tuto funkci zastával.²⁸ Na druhou stranu však není vůbec neznámou osobou. V letech 1451 a 1452

22 AČ XV, s. 523, č. 13.

23 Národní archiv (dále NA), f. Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Praha – listiny (dále ŘM–L), inv. č. 2526, notářský instrument Matyáše, syna Jana z Kolečova, z 29. 11. 1451. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2526/charter> [cit. 13. 3. 2023].

24 NA, ŘM–L, inv. č. 2341, listina převora Jan od Dubu a konventu z 24. 10. 1458. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2341/charter> [cit. 13. 3. 2023]; KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 8v.

25 NA, ŘM–L, inv. č. 2342, listina Heřmana ze Zhorce a z Vintířova z 22. 3. 1461. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2342/charter> [cit. 13. 3. 2023].

26 Např. KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 12r. Srov. Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 253.

27 NA, ŘM–L, inv. č. 2343, listina pražského převora Jana z Manětína a konventu z 11. 4. 1463. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2343/charter> [cit. 13. 3. 2023].

28 Zde je třeba upozornit, že Jan z Manětína nebyl v roce 1463 zároveň strakonickým převorem. Srov. Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 253. Autor spojuje oba úřady s jednou osobou na základě chybného závěru, že Jan z Manětína byl převorem ve Strakonicih v letech 1453 až 1473. Jím citované prameny to však nedokládají. Zatímco v roce 1453 byl Jan z Manětína opravdu strakonickým převorem, tak v roce 1473 je v listině zmíněn jako tamější převor blíže neurčený Jan (NA, ŘM–L, inv. č. 2485, listina generálního převora Jana ze Švamberka, strakonického převora Jana a konventu z 22. 9. 1473. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2485/charter> [cit. 3. 12. 2023]). Teorii o dvacetiletém zastávání funkce strakonického

působil jako farář v Kadani.²⁹ O rok později byl již převorem strakonického konventu.³⁰ V této funkci ho však nejpozději roku 1454 nahradil Beneš z Bračic.³¹ Do úřadu strakonického převora se Jan z Manětína vrátil přinejmenším v letech 1458 a 1459.³² Období deseti let po roce 1463 představuje bílé místo v chronologii pražských převorů. Nelze ale vyloučit, že v této době byl převorem stále Jan z Manětína, který se poté možná vrátil do čela strakonického konventu.³³

O třetím doloženém převoru Řehořovi z Frýdku je známa řada informací z jeho života, což výrazně kontrastuje s jeho dvěma předchůdci. Dochoval se totiž breviář z roku 1398, který obsahuje Řehořovy osobní poznámky (viz obr. 2).³⁴ Z nich vyplývá, že byl v roce 1453 přijat do řádu výše zmíněným strakonickým převorem Janem z Manětína. Ve stejném roce 15. srpna byl na strakonickém hradě vysvěcen na kněze.³⁵ V letech 1455 až 1459 zastával úřad komtura na Starém Brně. V roce 1472 se vydal na cestu do Říma, kde pobýval od 1. srpna do 18. listopadu a kde dokonce onemocněl.³⁶ Dne 30. května 1473 ho uvedl do funkce pražského

převora Janem z Manětína však odporuje existence převora Řehoře, který je několikrát doložen v roce 1461 (např. Haas, Antonín (ed.): *Codex iuris municipalis regni Bohemie IV–2*. Praha 1960, s. 62, č. 356 a č. 357). Kromě toho by bylo soustředění úřadů pražského převora a strakonického převora do rukou jediné osoby velice problematické, jelikož oba převorové bývali zároveň i místními faráři.

- 29 NA, ŘM–L, inv. č. 2526, notářský instrument Matyáše, syna Jana z Kolečova, z 29. 11. 1451. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2526/charter> [cit. 13. 3. 2023]; fond Františkáni Praha, inv. č. 25, listina Jana Kapistrána z 23. 4. 1452. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RF/25/charter> [cit. 13. 3. 2023].
- 30 NA, ŘM–L, inv. č. 2475, listina generálního převora Jošta z Rožmberka, převora Jana a strakonického konventu ze 4. 12. 1453. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2475/charter> [cit. 13. 3. 2023]; Petr, Stanislav: *Středověká liturgická bohemika v rukopisném fondu Maltéžské knihovny. Studie o rukopisech 27, 1989–1990*, s. 84.
- 31 Soupis český psaných listin a listů do roku 1526. Díl I, Sv. 1/2, 1378–1471. Praha 1974, s. 364, č. 1534.
- 32 NA, ŘM–L, inv. č. 2477a, opis listiny generálního převora Jošta z Rožmberka, převora Jana a strakonického konventu z 9. 2. 1458. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2477a/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2478, listina generálního převora Jošta z Rožmberka, převora Jana z Manětína a strakonického konventu z 20. 9. 1459. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2478/charter> [cit. 13. 3. 2023].
- 33 NA, ŘM–L, inv. č. 2485, listiny generálního převora Jana ze Švamberka, převora Jana a strakonického konventu z 22. 9. 1473. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2485/charter> [cit. 13. 3. 2023]. Není však jisté, že se v případě strakonického převora opravdu jednalo o Jana z Manětína.
- 34 Pamětní záznamy dodatečně vepsané do rukopisu editoval Petr, S.: *Středověká liturgická bohemika*, s. 81–85.
- 35 Tamtéž, s. 84.
- 36 Tamtéž, s. 85.

kostelního převora svatovítský kanovník Jan z Úterý.³⁷ Jeho prvním významným krokem bylo v roce 1477 zavedení úřední knihy pro johanitskou jurisdikci na Malé Straně, do které se zaznamenávaly převody nemovitého majetku a testamenty.³⁸ Ve stejném roce založil i pozemkovou knihu určenou minimálně pro poddané v Motole.³⁹ V květnu 1480 se převoru Řehořovi podařilo získat od krále Vladislava Jagellonského potvrzení předchozích královských privilegií a donací, jejichž součástí bylo i potvrzení o poplatnosti tří domů v enklávě johanitům a udělení práva vyplatit zastavené statky.⁴⁰ Zároveň se také věnoval vylepšování kostela Matky Boží. Dne 1. září 1480 pro něj byly dokončeny varhany, které nechal pořídit za 20 kop pražských grošů.⁴¹ Po propuknutí povstání v Praze byl 24. září 1483 vyhnán ze svého působiště,⁴² do kterého se vrátil až 25. března 1487.⁴³ Nedlouho po návratu slavil převor Řehoř úspěch ve sporu s Malostranskými o jimi zabrané grundy konventu. Získal totiž na svoji stranu krále Vladislava, který jim počátkem roku 1489 přikázal postoupit grundy převorovi.⁴⁴ Kromě toho dále rozšiřoval vybavení kostela. Dne 14. října 1489 byl zavěšen menší kostelní zvon, který koupil za 9 kop 45 grošů.⁴⁵ Je pravděpodobné, že v této době převor Řehoř poskytl zpustlý řádový objekt ležící severně od kostela zájemcům, jak naznačuje hamfešt z 6. března 1490, kterým vysadil bývalý dům komtura krejčímu Tomášovi.⁴⁶ Tím johanité na mnoho let ztratili důležitou parcelu v bezprostřední blízkosti řádového kostela. Na jaře 1490 se také generální převor Jan ze Švamberka (ve funkci 1467–1510) a převor Řehoř definitivně vzdali dvou vinic patřících původně konventu. Dědičně tak postoupili vinici za malostranskými hradbami Jarošovi od Mouřenínů, jehož otec ji dříve koupil na dobu tří životů, a vinici na Petříně sahající až ke Kartouzské bráně Janu Humpolcovi z Prostiboře, kterého tak ocenili za projevené dobrodiní

37 Tamtéž, s. 82.

38 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612. Zápisy se však dochovaly až od roku 1478. Úvodní záznam obsahující pravidla zapisování do knihy je znám ze dvou opisů: KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 20r a NA, fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Praha – spisy a knihy (dále ŘM–S), inv. č. 1251, kart. 477, kniha soudních rozhodnutí jurisdikce 1571–1638, pag. 393.

39 Trnka, P.: Pražský konvent, s. 73.

40 NA, ŘM–L, inv. č. 1001, listina krále Vladislava Jagellonského z 9. 5. 1480. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/1001/charter> [cit. 13. 3. 2023].

41 Petr, S.: Středověká liturgická bohemika, s. 85.

42 Tamtéž, s. 82 a 84.

43 Tamtéž, s. 81.

44 NA, ŘM–L, inv. č. 2347, opis listiny krále Vladislava Jagellonského ze 7. 1. 1489. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2347/charter> [cit. 13. 3. 2023].

45 Petr, S.: Středověká liturgická bohemika, s. 81.

46 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 6r.

vůči konventu.⁴⁷ Řehoř z Frýdku, který byl výrazným pražským převorem druhé poloviny 15. století, zemřel 1. září 1492.⁴⁸

Řehořova nástupce Vavřince z Krupky uvedl do úřadu dne 2. prosince 1492 opět kanovník Jan z Úterý.⁴⁹ Tento převor, který je naposledy doložen v roce 1497, po sobě nezanechal výraznější stopu.⁵⁰ Lze snad pouze doplnit, že za jeho vedení došlo k dotvoření samosprávy postranního práva tvořené sborem konšelů, který je poprvé doložen k roku 1494.⁵¹

Po Vavřincovi z Krupky nastoupil Jan z Jablonné, který poprvé vystupuje v pramenech jako pražský převor v dubnu 1498.⁵² Pocházel z vladyckého rodu Netvorských z Břeží.⁵³ Hned z kraje jeho působení bylo vydáno pro jurisdikci z rozkázání generálního převora Jana ze Švamberka a s jeho svolením obecné zřízení řešící pořizování testamentů.⁵⁴ Počátkem roku 1503 došlo k významné změně u venkovského majetku bývalého konventu, kdy generální převor spolu s převorem postoupil Janu Oboječkov z Tušic a jeho ženě Anežce na dobu jejich životů devět vsí, které předtím s jejich souhlasem vyplatili od Jiříka Forejta z Prahy. Manželé, kteří měli platit johanitům dvě a půl kopy grošů ročně, na oplátku odpustili polovinu ze zástavní sumy 500 kop grošů.⁵⁵ Dne 17. srpna 1503 postihla johanitskou enklávu na Malé Straně pohroma v podobě požáru, který poškodil či zničil řadu domů. Plameny zachvátily jak kostel, tak střechu sousedního převorství.⁵⁶ Odstraňování následků si poté vyžádalo dlouhé roky. Jan z Jablonné se naposledy během svého prvního funkčního období objevuje počátkem dubna 1510. Je velice zajímavé, že tehdy úřadoval společně s „*mladým převorem*“ Ondřejem z Jemnice.⁵⁷ Jedná se o ojedinělý doklad působení dvou převorů zároveň. Lze předpokládat, že

47 Emler, Josef (ed.): Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých II. V Praze 1872, s. 441–443.

48 Petr, S.: Středověká liturgická bohemika, s. 83.

49 Tamtéž, s. 82.

50 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 18r.

51 Tamtéž, fol. 16r; Svobodová-Ladová, Miluše: Zvláštní místní práva v Praze. Pražský sborník historický 8, 1973, s. 137.

52 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 20r.

53 Srov. Laštovička, Jaroslav: Netvorští z Břeží. Vyprávění o časech dávno minulých. Vlašim 2003, s. 13.

54 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 11r.

55 NA, ŘM–L, inv. č. 2323, listina generálního převora Jana ze Švamberka, převora Jana z Jablonné a pražského konventu ze 17. 1. 1503. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2323/charter> [cit. 13. 3. 2023].

56 Porák, Jaroslav – Kašpar, Jaroslav (edd.): Ze starých letopisů českých. Praha 1980, s. 282.

57 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 32v.

to netrvalo dlouho. Pravděpodobně to bylo přechodné období, kdy Jan z Jablonné zaučoval svého nástupce.

Mezi léty 1510 až 1516 se poměrně rychle střídali nevýrazní převorové. Nejpozději od konce roku 1510 byl zmíněný Ondřej z Jemnice jediným převorem. Za jeho působení přišli pražští převorové o právo užívat pontifikálie, což svědčí o výrazném poklesu významu tohoto úřadu. Generální převor Jan z Rožmberka (ve funkci 1510–1532) dosáhl u papežské kurie v říjnu 1512 převedení tohoto práva na strakonické převory, a to až do doby, než bude v plném rozsahu obnoven konvent v Praze.⁵⁸ Iniciátorem této změny byl jistě sebevědomý strakonický převor Jan z Lomnice, který tehdy zastával svůj úřad v letech 1508–1548 již podruhé.⁵⁹ V říjnu 1512 naposledy vystupuje Ondřej z Jemnice. Poté přišel na převorství opět Jan z Jablonné, který tam byl doložen v letech 1513 a 1514.⁶⁰ Jeho nástupce Jan Netolický zastával tuto funkci přinejmenším od ledna do září 1515.⁶¹

Když byl v březnu 1516 úřad převora neobsazený, vykonával dočasně převorské pravomoci zderazský probošt Vít z Ernsdorfu.⁶² Bylo to totiž nedlouho potom, co měl být řád křižovníků s červeným křížem připojen k johanitskému řádu.⁶³ To se však v Čechách nakonec nerealizovalo a představitelé obou řádů měli mezi sebou jistě úzké vztahy. Není proto divu, že generální převor pověřil probošta Víta zastupováním, než bude ustanoven nový převor. Tím se stal nejpozději v srpnu 1516 Mikuláš z Kladska.⁶⁴ Během jeho působení mezi lety 1516 až 1532 byla přestavěna řádová budova jižně od kostela Matky Boží, v níž si vedle fary vybudoval rezidenci generální převor Jan z Rožmberka.⁶⁵ Stavební úpravy se nevyhnuly ani vlastnímu kostelu, který byl zřejmě v roce 1519 znovu zaklenut.⁶⁶ Převor Mikuláš se

58 NA, ŘM–L, inv. č. 2497, listina kardinála Leonarda ze 7. 10. 1512. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2497/charter> [cit. 13. 3. 2023].

59 NA, ŘM–L, inv. č. 2495, smlouva mezi generálním převorem Janem ze Švamberka, převorem Janem z Lomnice, strakonickým konventem a Bohuslavem z Újezdce z 1. 4. 1508. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2495/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2506, smlouva mezi generálním převorem Zbyňkem Berkou z Dubé, převorem Janem z Lomnice, strakonickým konventem a Václavem Buzickým z Buzic z 26. 4. 1548. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2506/charter> [cit. 13. 3. 2023]. Ve své funkci setrval Jan z Lomnice pravděpodobně až do počátku roku 1551, kdy zemřel (KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 15r).

60 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 36v, 37r, 35r.

61 Tamtéž, fol. 23v, 40v, 37v.

62 Tamtéž, fol. 35v.

63 AČ X, s. 86–87, č. 1114.

64 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 39r.

65 Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D.: *Encyklopedie*, s. 459.

66 Tomek, Václav Vladivoj: *Dějepis města Prahy VIII*. W Praze 1891, s. 35.

potýkal hned po nástupu s řadou problémů. Například již v srpnu 1516 musel řešit zavezení strouhy Staroměstskými, čímž znemožnili fungování řádového mlýna.⁶⁷ V únoru 1517 mu generální převor přikázal, aby se vypořádal s neřádně žijícími ženami na Újezdě.⁶⁸ Spolu s generálním převorem podporoval stavební rozvoj jurisdikce. Počátkem března 1521 postoupili Janu Žákovi pusté stavení vedle jeho zahrady.⁶⁹ Zároveň povolili kožišníku Valentu Holečkovi, který na své náklady postavil novou školu, přístavbu k jeho domu na místě staré školy.⁷⁰ Mezi říjnem 1521 a dubnem 1522 vystupuje jako pražský převor Petr z Brna.⁷¹ Komtur na Starém Brně tohoto jména je doložen koncem roku 1502,⁷² zda se však jedná o stejnou osobu, není jisté. Z Malé Strany následně odešel Petr spravovat volyňskou farnost, ve které je doložen v červenci 1524.⁷³ Ve stejném roce měl být podle Zikmunda Wintera ještě pražským převorem.⁷⁴ Pro první polovinu 20. let 16. století je ale s ohledem na nedostatek zmínek situace v posloupnosti převorů nepřehledná. Ve většině zpráv z let 1521 až 1524 je zmiňován jako převor Mikuláš z Kladska.⁷⁵ Je dost dobře možné, že nějakou dobu mohli Mikuláš i Petr působit na převorství společně. V každém případě počátkem listopadu 1526 povolil Mikuláš společně s generálním převorem Hanušem Eiflenderovi z Ústí nad Labem vedle těžby železné rudy a uhlí také výrobu železa a oceli v blízkosti Ústí nad Labem – v Klíši a v okolí Předlic. Za to jim dotyčný přislíbil desátý díl z každého dolu.⁷⁶ V roce 1530 došlo

67 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 11v.

68 Tamtéž, fol. 11v–12r.

69 NA, ŘM–L, inv. č. 2352, listina generálního převora Jana z Rožmberka, převora Mikuláše z Kladska a pražského konventu z 5. 3. 1521. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2352/charter> [cit. 13. 3. 2023].

70 NA, ŘM–L, inv. č. 2351, listina generálního převora Jana z Rožmberka, převora Mikuláše z Kladska a pražského konventu z 5. 3. 1521. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2351/charter> [cit. 13. 3. 2023].

71 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltéžského postranního práva 1478–1612, fol. 38v, 52r, 53r.

72 NA, ŘM–L, inv. č. 1951, smlouva mezi opatem Vítem, žďárským konventem a komturem Petrem s konventem na Starém Brně z 3. 12. 1502. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/1951/charter> [cit. 13. 3. 2023].

73 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltéžského postranního práva 1478–1612, fol. 57v. Volyňské panství s patronátním právem k farnímu kostelu ve Volyni patřilo pražské svatovítské kapitule, avšak v 60. letech 15. století ho po Přibíkovi z Klenového získal do zástavy strakonický konvent. – Podrobněji Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 233.

74 Winter, Zikmund: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. V Praze 1892, s. 616.

75 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltéžského postranního práva 1478–1612, fol. 50v, 52r, 53v, 54v, 58r, 60r.

76 NA, ŘM–L, inv. č. 2324, listina generálního převora Jana z Rožmberka, převora Mikuláše z Kladska a pražského konventu z 3. 11. 1526. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2324/charter> [cit. 13. 3. 2023].

ke sporu mezi katolíky a luterány v Kadani, do kterého se vložil i král Ferdinand I. Tamější komtur Petr se však kvůli jinému sporu dostal do vězení. Proto generální převor Jan z Rožmberka pověřil převora Mikuláše, aby zástupci komtura zakázal kázání proti luteránům a přesunutí jejich hrobů z místního hřbitova.⁷⁷ Ve stejném roce poskytl Mikuláš z Kladska společně s konšely jurisdikce a se souhlasem generálního převora Petrovi tesaři pozemek v řádovém dvoře mezi školou a maštálí k postavení domu.⁷⁸ Od 30. let 16. století lze sledovat přetahování mezi johanity, Staroměstskými a Malostranskými o dnešní ostrov Kampu, který do propuknutí husitské revoluce patřil k držbě řádu sv. Jana. Tak si kupříkladu v roce 1533 Staroměstští stěžovali bez valného úspěchu u převora Mikuláše z Kladska na mlynáře Štěpána, že využívá zahradu na ostrově příslušející k jeho mlýnu.⁷⁹ V následujícím roce potvrdil král Ferdinand I. Malostranským zahradu na jižním cípu ostrova.⁸⁰ Ve stejné době získal kostel Matky Boží i nový zvon pojmenovaný Marie a odlitý mistrem Bartolomějem na Novém Městě pražském.⁸¹

Po smrti Mikuláše z Kladska ustanovil generální převor Jan z Vartemberka (ve funkci 1534–1542) dne 25. dubna 1538 Václava Navaru z Krumlova převorem domu Matky Boží poblíž mostu. Kromě toho mu přikázal, aby tento úřad bez výmluv přijal a spravoval ho jako jeho předchůdce. Zároveň také napsal generální převor purkmistru a konšelům postranního práva, aby byli poslušni novému převoru.⁸² Zdá se, že nejpозději v této době opět vzrostl význam pražských převorů, o čemž svědčí listina z prosince 1539 určená pro johanitskou komendu ve slezské Strihomi, kterou vydal Jan z Vartemberka společně s převorem Navarou a fiktivním pražským konventem.⁸³ Jiný obdobný příklad pochází z března 1544, kdy strakonický převor Jan z Lomnice požádal Václava Navaru o přivešení pečeti

77 Historica Třeboň 1526–1547. Listy, listiny a jiné prameny k politickým dějinám období zrodu habsburské monarchie. Díl I, Písemnosti z let 1526–1535. Praha 2010, s. 185, č. 66.

78 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 73v.

79 Merhout, Cyril: Ostrov Kampa. Praha 1946, s. 13.

80 Tamtéž, s. 11.

81 Ekert, F.: Posvátná místa, s. 269; Kybalová, Ludmila: Pražské zvony. Praha 1959, s. 119. Jedná se o jediný z historických zvonů, který se dodnes dochoval.

82 Výjimečně se dochoval opis missivu generálního převora, který je ale téměř jistě chybně datován k 10. dubnu 1539 (KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 13v). V nejstarší úřední knize johanitské jurisdikce se objevuje Václav Navara jako převor již od 29. dubna 1538 (KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 102v, 108r, 444v). Lze z toho vyvozovat, že je v opisu uveden špatný rok.

83 NA, ŘM–L, inv. č. 72, opis listiny generálního převora Jana z Vartemberku, převora Václava Navary a pražského konventu z 29. 12. 1539. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/72/charter> [cit. 13. 3. 2023].

pražského konventu k dohodě s paní Trčkovou ohledně vyplacení Volyně.⁸⁴ Po velkém požáru Hradčan a Malé Strany počátkem června 1541 umožnil Jan z Var-temberka dočasný pobyt na převorství knězi Janu z Půchova, kterému shořel dům na Pražském hradě.⁸⁵ Předpokládalo se, že vypomůže Václavovi Navarovi s boží službou a kázáními.⁸⁶ Suť, která zůstala po zmíněném požáru, byla postupně odvážena na Kampu, kde posloužila ke zpevnění a urovnání břehů.⁸⁷ Převor Navara uzavřel koncem roku 1544 smlouvu s mlynářem Pavlem Zlomkem týkající se mlýna, kterou následně potvrdil nový generální převor Zbyněk Berka z Dubé (ve funkci 1543–1555).⁸⁸ V listině jsou stanoveny nejen poplatky za mlýn a zahradu na ostrově, ale i za krámek u fortny v dnešní Lázeňské ulici. V souvislosti s krámkem se uvádí velice zajímavá informace, že se nalézal „vedle vrat, kteréž slovů U řetězu“. Je tedy zřejmé, že v této době bylo již zažité označování zmíněné brány za pomoci řetězu, což bude mít později přímý vliv na pojmenování řádového kostela. Z dokumentu rovněž vyplývá, že stále pokračoval letitý spor johanitů s Pražany o ostrov Kampu. Naproti tomu byla uzavřena pře týkající se strouhy. V roce 1540 bylo zahájeno nové řízení před komorním soudem, které v roce 1542 skončilo vynešením nálezu, podle kterého byla strouha svobodnou a Staroměstští neměli bránit Malostranským v jejím čištění.⁸⁹ Nedávno přestavěná budova převorství byla již schopná hostit řádové provinciální kapituly. První taková doložená v Praze po husitských válkách se uskutečnila v roce 1546.⁹⁰ Počátkem roku 1546 přikázal král Ferdinand I. převoru Navarovi, aby poslal radům české komory přehled důchodů kláštera. Stejného panovníka podpořil převor ve šmalkadské válce v prvním čtvrtletí roku 1547 vysláním nespecifikovaného počtu vojáků, které financoval minimálně po dobu tří měsíců.⁹¹ V roce 1547 pražský konvent definitivně přišel o devět původně zastavených vsí u Ústí nad Labem (Předlice, Varvažov, Klíše, Újezd, Habrovice, Bánov, Radešín, Levín a Užín). Generální převor Zbyněk Berka z Dubé umožnil Jaroši Kelblovi z Gejzinku, aby si je koupil a nechal si to pojistit

84 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 18v.

85 Lemeškin, Ilja: Několik úvah k životu nakladatele Jana z Puchova. *Knihy a dějiny* 24, 2017, č. 1–2, s. 133.

86 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 13v–14r.

87 Merhout, C.: *Ostrov Kampa*, s. 12.

88 NA, ŘM–L, inv. č. 2353, listina generálního převora Zbyňka Berky z Dubé, převora Václava a pražského konventu ze 4. 12. 1544. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2353/charter> [cit. 13. 3. 2023].

89 Merhout, C.: *Ostrov Kampa*, s. 10–11.

90 Borový, Klement (ed.): *Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické*. II. díl, *Akta konsistoře katolické*. V Praze 1869, s. 30. *Srov. Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu*, s. 256.

91 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 5r–v.

zápisem do zemských desek.⁹² Na přelomu zimy a jara roku 1551 se Václav Navara stejně jako strakonický převor roznemohl. O vážnosti situace svědčí doporučení od generálního převora, aby sepsal poslední vůli v přítomnosti konšelů jurisdikce, či úředníků desek.⁹³ Zatímco převor Navara se uzdravil, tak strakonický převor do roka umřel. Počátkem roku 1551 měl pražský převor problémy se svými poddanými, a to zejména s Foltynou z lázně. Obrátil se proto v této věci na Zbyňka Berku z Dubé, který se však podivil nad tím, že je Navara nepotrestá sám vězením.⁹⁴ Spory mezi převorem a poddanými jurisdikce dál přetrvávaly. V květnu 1551 poslal Navara „*svévolné lidi*“ do Strakonice ke generálnímu převorovi, který je následně vrátil zpět k potrestání a zároveň jim poručil, aby byli poslušni převorovi a rychtáři.⁹⁵ Poslední zápis v první úřední knize maltézské jurisdikce, ve kterém je zachycen Václava Navara z Krumlova, pochází z dubna 1553.⁹⁶ Nelze však vyloučit, že setrval ve svém úřadu až do roku 1555, kdy byl k 14. březnu zmiňován jako nebožtík a 21. října byl poprvé uveden jeho nástupce Petr Strakonický.⁹⁷ V této době se generálnímu převorovi podařilo rozšířit majetek pražského konventu tím, že v roce 1554 koupil od Zikmunda Údrčského z Údrče a na Břevch severní část vsi Motol včetně dvora za 200 kop českých grošů.⁹⁸ Palčivý problém českého převorství s ubýváním řádových kněží se projevil v usnesení provinciální kapituly, která se konala v lednu 1555 ve Strakonici. Podle něho se měl generální převor snažit, aby se konvent naplnil duchovními, kteří by pak zajišťovali duchovní správu na řádových komendách.⁹⁹

I za nového převora Petra Strakonického pokračovalo soupeření o ostrov, i když 50. léta 16. století nebyla pro maltézské rytíře příliš úspěšná. Nový generální převor Václav Zajíc z Hazmburka (ve funkci 1555–1578) a převor Petr sice postoupili dvě parcely na Kampě k vybudování zahrady, a to v říjnu 1555 Jiříku Velikovi z Šonova,¹⁰⁰ respektive v dubnu 1557 tesaři Matesu Rauovi, měšťanu Menšího Města pražského. V obou případech si však držitelé později nechali pozemky od císa-

92 Svoboda, M.: Majetek, s. 266.

93 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 14v.

94 Tamtéž, fol. 15r.

95 Tamtéž, fol. 15r–v.

96 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 122r.

97 Tamtéž, fol. 129v, 134r.

98 Hloch, Jiří: Postranní právo Panny Marie pod řetězem – konec mosta (1547–1659). Pražský sborník vlastivědný 1962, s. 125. Slabinou této práce je častá absence citování pramenů, což je i tento případ.

99 NA, ŘM–S, inv. č. 142, kniha 8, výtahy z protokolů provinciálních kapitul 1392–1806, pag. 8–9.

100 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 6v–7v.

ře potvrdit jako svůj majetek. Tím na ně řád definitivně ztratil právo.¹⁰¹ Nejinak tomu bylo s mlýnem Huť se zahradou, jehož koupí si Malostranští nechali vložit do zemských desek. Převor Petr proti tomu v roce 1559 marně protestoval u císaře Ferdinanda I.¹⁰² Také roku 1562 hájil Petr Strakonický práva maltézské jurisdikce, když chtěli malostranští radní zabavovat rakovnické pivo šenkované na Újezdě. Převor proti nim poštval poddané postranního práva a sám dokonce zbil jednoho úředníka.¹⁰³ Jednalo se o palčivý problém, jak naznačuje obdobná událost, která se odehrála 5. května 1565. Tehdy vtrhl na maltézskou jurisdikci purkmistr Menšího Města pražského se dvěma konšely, rychtářem a množstvím pomocníků, aby zabavil vůz s rakovnickým pivem, který si nechal přivést řádový poddaný Jan Řežáb. Jejich plány jim opět zhatil pohotový převor Petr, který s nimi začal diskutovat. Aby maltézští rytíři předešli do budoucna dalším střetům, pohnali Malostranské v této věci před zemský soud. Ten vynesl 11. října 1570 rozsudek, ve kterém dal na základě řádových privilegií za pravdu maltézským rytířům. Malostranští podle něho neměli právo zabavovat pivo na území maltézské jurisdikce.¹⁰⁴ V srpnu 1560 se uskutečnila provinciální kapitula ve Vídni, které se osobně zúčastnil převor Petr.¹⁰⁵ Ohledně zastavené vsi konventu Zdětín dospěli generální převor a pražský kostelní převor k závěru, že není v jejich silách ji vyplatit, proto uzavřeli v březnu 1563 se zástavním pánem Jindřichem, purkrabím z Donína, dohodu o komorním platu. V téže době se zavázali císaři zajistit kvůli císařským dvořanům žijícím na Malé Straně pro kostel Matky Boží německého kazatele.¹⁰⁶ V roce 1563 došlo také ke střetu na Kampě. Generální převor totiž nechal opravovat silnici vedoucí k Sovovskému mlýnu. Staroměstští, kteří to rovněž plánovali, nechali pracující dělníky zajmout, na což si Václav Zajíc z Hazmburka stěžoval u arciknížete Ferdinanda.¹⁰⁷ Zároveň se dostal spor o řeku a ostrov mezi maltézskými rytíři a Staroměstskými před komorní soud, proces byl ale neustále odkládán.¹⁰⁸ V 60. letech 16. století se objevují i dvě zajímavá toponyma vztahující se k maltézskému postrannímu prá-

101 Merhout, C.: *Ostrov Kampa*, s. 12.

102 Tamtéž, s. 11.

103 Winter, Zikmund: *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z XV. a XVI. století II*. V Praze 1896, s. 313.

104 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 2r–3r.

105 NA, ŘM–L, inv. č. 1218, listina velmistra Jana Levesque de la Cassiere z 8. 9. 1578. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/1218/charter> [cit. 13. 3. 2023].

106 NA, ŘM–L, inv. č. 2332, missiv generálního převora Václava Zajíce z Hazmburka, převora Petra a pražského konventu císaři Ferdinandu I. z 29. 3. 1563. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2332/charter> [cit. 13. 3. 2023].

107 Merhout, C.: *Ostrov Kampa*, s. 16.

108 Tamtéž, s. 14.

vu. V roce 1564 je zmiňována „brána pod řetězem“ ležící v dnešní Lázeňské ulici a od roku 1563 bývá v datacích řádových písemností budova převorství sporadicky označována jako Strakonický dům.¹⁰⁹ Z března 1569 se dochovala listina převora Petra, ve které pronajal doktoru obojího práva Martinu Viderinovi z Otterspachu, apelačnímu radovi a služebníku řádu, na deset let dvě louky v Motole.¹¹⁰ K samému závěru působení Petra Strakonického se vztahuje důležitá událost pro maltézskou jurisdikci. Generální převor Zbyněk Zajíc z Hazmburka se snažil osadit Kampu lidmi, kteří by odváděli platy řádu. Za tímto účelem rozparceloval v roce 1569 pozemek nacházející se východně od Štěpánovských zahrad.¹¹¹ Naposledy je pražský převor Petr zmiňován v srpnu 1569.¹¹²

V říjnu 1569 je již poprvé doložen Jiřík Hlivický s velmi nezvyklým označením „*suprior*“, které se v souvislosti s pražským převorstvím sledovaného období jinak nevyskytuje.¹¹³ Zřejmě poukazovalo na skutečnost, že v té době nebyl ještě řádně ustanoven převorem. Tím byl nejspíše v dubnu 1570, kdy hostil provinciální kapitulu, která se sešla v řádovém domě na Malé Straně.¹¹⁴ Pražské převorství poskytlo zázemí pro další kapitulu v únoru 1575.¹¹⁵ Převor Jiřík pocházel z města Hlívce v Horním Slezsku. Svěcení získal v Praze nedlouho před nastoupením na převorství. Nejprve se stal akolytou dne 16. června 1565, na podjáhna byl vysvěcen o tři dny později, na jáhna za další tři dny a nakonec 24. června obdržel kněžské svěcení. V knize svěcenců je uvedeno jeho jméno jako Jiřík Mutzech Hlivický.¹¹⁶ V této podobě se následně již neobjevuje. Zástavba na maltézské jurisdikci se za jeho působení nerozšiřovala. Výjimku v tomto ohledu představovalo postoupení pozemku v sousedství budovy převorství v listopadu 1574 generálním převorem Václavem Zajícem z Hazmburka a převorem Jiříkem zlatníku Janu Neltovi k po-

109 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 173r; NA, ŘM–L, inv. č. 2332, missiv generálního převora Václava Zajíce z Hazmburka, převora Petra a pražského konventu císaři Ferdinandu I. z 29. 3. 1563. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2332/charter> [cit. 13. 3. 2023].

110 NA, ŘM–L, inv. č. 2358, listina převora Petra a pražského konventu z 28. 3. 1569. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2358/charter> [cit. 13. 3. 2023].

111 Merhout, C.: Ostrov Kampa, s. 16.

112 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 384r.

113 Tamtéž, fol. 198v.

114 NA, ŘM–L, inv. č. 2890, listina účastníků provinciální kapituly z 24. 4. 1570. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2890/charter> [cit. 13. 3. 2023].

115 NA, ŘM–L, inv. č. 174, listina účastníků provinciální kapituly z 28. 2. 1575. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/174/charter> [cit. 13. 3. 2023].

116 Jarošová, Jindra: Knihy svěcenců obnoveného pražského arcibiskupství z druhé poloviny 16. století. Sborník národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie 1970, č. 1–5, s. 93.

stavení domu, přičemž mu dovolili přehradit tři klášterní okna.¹¹⁷ Ohledně zastavených statků konventu se v květnu 1576 dohodli s Hertvíkem Žejdlicem z Schönfeldu, že jeho dědicové budou moci držet ještě dvacet let po jeho smrti vsi Olovnice s pustou tvrzí a Neuměřice. Na oplátku jim měl půjčit 500 kop míšeňských grošů na koupi dvora u Prahy.¹¹⁸ Jelikož byla reálná šance na vyplacení zmíněných vsí mizivá, chtěli tímto krokem do budoucna zajistit převorství příjmy a posílit jeho hospodářské zázemí. Počátkem srpna 1578 se na Jiříka Hlivického obrátil císař Rudolf II. s žádostí, aby poslal své poddané z okolí Prahy i s potahy na stavbu Místodržitelského letohrádku.¹¹⁹ Doba působení Hlivického na pražském převorství se nesla ve znamení poklesu autority řádových představitelů. První náznak spadá do roku 1573, kdy převor Jiřík oddával utraktivy z farnosti sv. Jindřicha. Tamější farář si však na jeho počínání stěžoval. Hlivický se musel následně dostavit před dolní konzistoř. Spor se mu nakonec podařilo urovnat. Cenou ale bylo pokoření před představiteli kališnické církve.¹²⁰ Nedlouho poté byl Jiřík Hlivický dokonce zmlácen truhlářem Jakubem z Klatov. Útočník skončil ve vězení postranního práva, ze kterého ho dal propustit v září 1575 generální převor Václav Zajíc z Hazmburka.¹²¹ Jeho nástupce v čele českého převorství Kryštof starší z Vartemberka (ve funkci 1578–1590) měl rovněž problémy s prosazováním své autority. Obrátil se kvůli tomu i o pomoc k císaři Rudolfovi II., který přikázal prostřednictvím české dvorské kanceláře poddaným pražského konventu, aby slíbili věrnost a poddanost stávajícímu generálnímu převorovi.¹²² Problémy však přetrvávaly a v roce 1584 to vyvrcholilo, když se konšelé s rychtářem nedrželi pokynů své řádové vrchnosti. Všichni pak na čas skončili ve vězení. Způsobilo to neoprávněné získání domu na maltézském právu Václavem Uhrem. To proběhlo na základě testamentu, který sestavil umírajícímu Václavu Holečkovi právě Uher. Konšelé s rychtářem měli zajistit, aby Uher dům opustil, což neučinili.¹²³ Zajímavý počín Hlivického představovalo v roce 1580 založení kopiáře, do kterého se zaznamenávaly opisy dů-

117 NA, ŘM–L, inv. č. 2356, listina generálního převora Václava Zajíce z Hazmburka, převora Jiříka a pražského konventu z 2. 11. 1574. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2356/charter> [cit. 13. 3. 2023].

118 NA, ŘM–L, inv. č. 2357, listina generálního převora Václava Zajíce z Hazmburka, převora Petra a pražského konventu z 26. 5. 1576. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2357/charter> [cit. 13. 3. 2023].

119 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 17r.

120 Winter, Z.: Život církevní, s. 569.

121 NA, ŘM–S, inv. č. 1251, kart. 477, kniha soudních rozhodnutí jurisdikce 1571–1638, pag. 130.

122 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 33r.

123 Podrobněji Merhout, Cyril: Malostranská lázeň v rudolfinské době. Praha 1935, s. 14–15. Jiří Hloch v této souvislosti hovoří dokonce o vzpouře úředníků (Hloch, J.: Postranní právo, s. 107).

ležitých písemností týkajících se maltézské jurisdikce (viz obr. 3). Tento rukopis přináší jak hamfešty, tak i řadu missivů.¹²⁴ V úřadu pražského převora je Jiřík Hlivičský doložen ještě koncem listopadu 1584.¹²⁵ Někdy poté odešel na jiné působišťe, přičemž přinejmenším v letech 1590 a 1591 stál v čele neustále se zmenšujícího strakonického konventu.¹²⁶ K tvrzení Cyrila Merhouta, že „*umřel u příbuzných na Moravě a tam kdesi je pohřben*“,¹²⁷ je třeba přistupovat nanejvýš obezřetně.

Od ledna 1585 spravoval pražské převorství Petr Březnický,¹²⁸ který se za pomoci nového generálního převora Matouše Děpolda z Lobkovic (ve funkci 1591–1619) zaměřil na navýšení nepříliš vysokých příjmů převorství. Jednu z cest představovalo obnovování přímé držby zastavených mimopražských vsí konventu. Vytipováno bylo sedm vsí poblíž Ústí nad Labem (Klíše, Předlice, Újezd, Habrovice, Bánov, Radešín a Levín), které měl podle usnesení provinciální kapituly konané v Praze v březnu 1594 vyplatit komtur v Malé Olešnici Hanuš Metych z Čechova.¹²⁹ V srpnu proto vyzvali Matouš Děpold z Lobkovic a Petr Březnický tehdejší držitele, aby předložili písemnosti, které měli ke zmíněným vsím.¹³⁰ Celá akce byla ale předem odsouzena k nezdaru, jelikož, jak bylo výše vyloženo, již v roce 1547 bylo všech sedm vsí pro konvent s konečnou platností ztraceno.¹³¹ Stejný osud nakonec potkal i zastavenou ves Zdětín, o kterou se Matouš Děpold z Lobkovic soudil s Jindřichem, purkrabím z Donína. Císař Rudolf II. ji nakonec společně s benátským panstvím koupil od potomků Jindřicha z Donína. Generální převor za Zdětín získal v květnu 1599 od panovníka jako náhradu radobyteckou rychtu tvořenou Radobytcemi, Malčicemi, Podolím, Bořicemi, Jaroticemi s krčmami a třemi poddanými jak ve Vadkovicích, tak v Dědovicích.¹³² Nově získané vsi však Matouš Děpold z Lobkovic připojil k varvažovskému panství a nikoli k pražskému převorství.¹³³

124 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580.

125 KNA, Knih. Malt., sign. R 69, protokol maltézského postranního práva 1583–1589, fol. 211v.

126 Lifka, Bohumír: Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí. Radomyšl 1993, s. 125; KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 405v.

127 Merhout, C.: Malostranské pověsti, s. 160.

128 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 20v; sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 342r.

129 NA, ŘM–L, inv. č. 2325, listina účastníků provinciální kapituly ze 17. 3. 1594. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2325/charter> [cit. 13. 3. 2023].

130 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 33v.

131 NA, ŘM–L, inv. č. 2326, nedatovaný pamětní zápis. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2326/charter> [cit. 13. 3. 2023].

132 NA, ŘM–L, inv. č. 2336, výpis z desk zemským z 16. 5. 1667. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2336/charter> [cit. 13. 3. 2023].

133 Svoboda, M.: Majetek johanitského řádu, s. 265.

Tuto křivdu částečně napravil až koncem roku 1602, kdy postoupil pražskému převoru alespoň příjmy z nich čítající 24 kop 59 a půl groše, které byly vyplácené dvakrát ročně. Kromě toho získalo pražské převorství ještě nárok na pět džberů kaprů a štik z výlovu rybníka u Radobytců.¹³⁴ Pražští převorové tím získali prostředky na zřízení místa kaplana. Dalším způsobem, jak zlepšit svou finanční situaci, byla pro Petra Březnického výstavba nových poplatných domů na maltéžské jurisdikci. Za tímto účelem bylo třeba poskytnout zájemcům stavební parcely. Prvním pokusem, byť neúspěšným, bylo roku 1592 rozdělení na tři díly tzv. Zlomkovské zahrady na Kampě, která spadla po smrti Viléma z Rožmberka na převora. Jeden z majitelů však již v dubnu 1596 ostatní dva pozemky odkoupil a Zlomkovskou zahradu opět zcelil.¹³⁵ V červenci téhož roku došlo k rozdělení farní zahrady na dva stavební pozemky. Tento pokus byl již úspěšný a oba kupci začali stavět.¹³⁶ Je zajímavé, že jak na ostrově, tak v blízkosti Strakonického domu získal pozemek řádový kancléř a doktor obojího práva Melchior Gniesen. Poslední příležitost se řádovým představitelům naskytla v roce 1598, když zemřel bez testamentu Jan Vostrovský. Jeho zahradu na ostrově, kterou řád získal zvodem, rozparcelovali a pozemky během let 1601 až 1604 rozprodali.¹³⁷ Za Matouše Děpolda z Lobkovic a Petra Březnického byl rovněž zvelebován řádový areál na Malé Straně. Strakonický dům prošel pozdně renesanční přestavbou nedlouho před rokem 1596.¹³⁸ V této jednopatrové budově se kromě rezidence generálního převora nacházely i fara a radnice maltéžské jurisdikce s horním vězením pro měšťany i dlužníky a dolním pro zločince. Fara s bytem převora, do kterého se vstupovalo po schodišti ze hřbitova, zaujímalá severní polovinu objektu.¹³⁹ Interiér kostela byl zřejmě nově vybaven a došlo též k úpravě hlavního oltáře.¹⁴⁰ Byla patrná i převorova snaha řešit neutěšený stav kostelíka sv.

134 NA, ŘM–L, inv. č. 2361, opis listiny generálního převora Matouše Děpolda z Lobkovic z 23. 12. 1602. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2361/charter> [cit. 13. 3. 2023].

135 KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltéžského postranního práva 1478–1612, fol. 305v–306r.

136 Tamtéž, fol. 274r–v, 324v–325r; NA, ŘM–L, inv. č. 2359, opis kvitance převora Petra Březnického z 20. 7. 1596. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2359/charter> [cit. 13. 3. 2023].

137 Merhout, C.: *Ostrov Kampa*, s. 68.

138 Merhout, Cyril: Maltéžský mlýn v Praze. *Časopis Společnosti přátel starožitností československých v Praze* 47, 1939, s. 33. Na jiném místě uvádí stejný autor, že byl převorský dům postaven roku 1589 (Týž: Na maltéžském právu. *Národní politika*. 15. 10. 1944, s. 2). Tento údaj je třeba brát s rezervou, jelikož tato přestavba bývá spojována s generálním převorem Matoušem Děpoldem z Lobkovic.

139 Merhout, C.: *Malostranská lázeň*, s. 14; Vilímková, Milada: Urbanistický vývoj maltéžské jurisdikce. *Pražský sborník historický* 1966, s. 82.

140 Vlček, Pavel a kol.: *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*. Praha 1999, s. 68.

Prokopa.¹⁴¹ Petr Březnický byl neustále nucen hájit práva a výsady pražského konventu. Počátkem listopadu 1590 mu poručil císař Rudolf II., aby české komoře předložil privilegia, podle kterých nemusí řádoví poddaní na Újezdu platit ungelt jak z přesporního vína a piva, tak ze zboží. Převor Březnický s uposlechnutím otálel, proto příkaz po 16 dnech zopakovali řádové české komory.¹⁴² Do velmi nepříjemné situace se pražský převor dostal v souvislosti s kšaftem Anny Ekertové, majitelky domu U Bílého jednorožce (č. p. 285) na maltézském právu. Závěť totiž vznikla za pochybných okolností a bez vědomí řádové vrchnosti. Již nemocná Anna odkázala dům svému nájemníku Zikmundu Ratychovi. Ten si, jakmile zemřela v polovině dubna 1591, zabral její majetek. Po poradě s nejvyšším hofmistrem Jiřím starším z Lobkovic se řádoví představitelé rozhodli pro pořízení pozůstalostního inventáře a pro projednání této záležitosti před hraničním soudem složeným ze zástupců tří pražských měst, který poprvé zasedl koncem června 1591. Během komisionálního sepisování majetku, který Zikmund Ratych nestihl z domu odnést, dne 13. července došlo k incidentu. Potom, co na místo dorazil Zikmundův příbuzný Jiří Ratych, rychtář Menšího Města pražského, začal přítomným nadávat a urážet je. Převora Březnického dokonce označil za „*lotra, šelmu, zloděje*“. Následně dorazil sám Zikmund Ratych se svým kumpánem řezníkem Václavem Nosem. Ti svolávali lidi k domu a snažili se je vzbouřit. Malostranský rychtář na ulici ještě křičel, že je převor „*lotr a na hranici upálený*“. Petr Březnický se neúspěšně hájil, že jednal dle pokynů nejvyššího hofmistra. Poté výtržníci vtrhli do Strakonického domu, kam byly přeneseny některé ze sepsaných předmětů z domu U Bílého jednorožce. Aby převor uklidnil situaci, nechal přerušit sepisování majetku. Na jejich chování si jak generální převor, tak Březnický opakovaně stěžovali u císaře Rudolfa II. Jednání hraničního soudu bylo paralyzováno obstrukcemi Zikmunda Ratycha a jeho nedůvěryhodného řečníka Václava Nosa. Z tohoto důvodu nechal Matouš Děpold z Lobkovic v březnu 1592 s odvoláním na řádová privilegia hraniční soud ukončit. Spor měl být následně řešen před komorním soudem. Nakonec se však Jiřímu staršímu z Lobkovic podařilo zprostředkovat mezi oběma stranami dohodu a dne 13. září 1592 byla uzavřena smlouva, podle které byl kontroverzní kšaft zrušen. Majetek po Anně Ekertové byl Zikmundu Ratychovi, který měl zaplatit řádu 1000 míšeňských kop, ponechán.¹⁴³ Po uzavření této kauzy se generální převor rozhodl, že ukončí letité tahanice o ostrov Kampu, který chtěl celý získat zpět pražskému konventu. Počátkem listopadu 1592 inicioval soudní řízení se Staroměstskými před zemským soudem o celý ostrov. Od roku 1594 soustředili řádoví představitelé půhony na

141 Merhout, C.: *Bývalý kostel*, s. 156, 157.

142 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 20v–21r.

143 Podrobně zachycuje průběh pře 14 opisů písemností v kopiáři maltézské jurisdikce. – KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 21r–33r.

soudní rozhodnutí o Sovovském mlýnu. Staroměstským se však podařilo znevěrohodnit hlavní důkaz protistrany – listinu českého krále Vladislava I., kterou maltézští rytíři chybně zasadili do roku 1100. Soudní nález z roku 1601 byl prohrou pražského konventu a znamenal pro řádové představitele konec snah o znovuzískání celé Kamy.¹⁴⁴ Když chtěla v roce 1595 zadlužená vdova Anna Lorencová prodat Štěpánovský mlýn svému věřiteli, kterým byla obec Menšího Města pražského, obával se převor jeho odcizení od maltézského práva, a snažil se proto transakci zabránit. Vdova si na něho dokonce počátkem července 1595 stěžovala u císaře Rudolfa II. Nakonec uspěla a přesně po roce se prodej uskutečnil. Příslušnost mlýna k maltézskému postrannímu právu tím ale narušena nebyla.¹⁴⁵ Koncem 16. století způsobil řád na Malé Straně obecné pohoršení, které bylo vyvoláno pálením velkého ohně na maltézské jurisdikci na svátek sv. Jana Křtitele, patrona maltézských rytířů. Měly se přitom totiž dít rozpustilosti mezi účastníky a navíc hrozilo nebezpečí požáru. Zprávy o tom se donesly až k císaři Rudolfovi II., který v roce 1599 převoru Březnickému velký oheň zakázal.¹⁴⁶ Petr Březnický se naposledy objevuje jako pražský převor počátkem května 1602.¹⁴⁷ Představuje jediného ze sledovaných převorů, který má své vlastní heslo jak v *Rukověti k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI.*,¹⁴⁸ tak *Českém slovníku bohovědném*.¹⁴⁹ Zasloužil se o to humanistický básník Jan Sekvenc Černovický. Věnoval totiž Petru Březnickému, kterého označil za podporovatele studií, svůj spis *De Christi domini gloriosa a devicta morte resurrectione* pojednávající o zmrtvýchvstání Krista a vytištěný roku 1592 pražským tiskařem Janem Schumannem.¹⁵⁰ V roce 1605 se Petr Březnický podílel na soupisu chrámových klenotů strakonického kostela sv. Prokopa.¹⁵¹ Nejpozději od roku 1610 byl farářem v Horažďovicích, kde působil až do roku 1615.¹⁵²

144 Merhout, C.: Ostrov Kampa, s. 15–16, 29.

145 Týž: Maltézský mlýn, s. 33; KNA, Knih. Malt., sign. R 92, protokol maltézského postranního práva 1478–1612, fol. 328r–v.

146 Winter, Z.: Život církevní, s. 921.

147 KNA, Knih. Malt., sign. R 86, protokol maltézského postranního práva 1594–1610, fol. 172v.

148 Truhlář, Antonín: Rukověti k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století XVI. I. svazek. V Praze 1908, s. 159–160.

149 Český slovník bohovědný. Díl druhý, Bascath–církevní rok. V Praze 1916, s. 494.

150 Národní knihovna ČR, sign. 52 C 6 adl. 35, Černovický, Jan: *De Christi domini gloriosa a devicta morte resurrectione*. [Praha] 1592; Večeřová, Petra: Šumanská tiskárna (1585–1628). Praha 2002, s. 162.

151 Hamršmíd, J.: Matka Boží, s. 11.

152 Hesounová, Lucie: Maltézská fara v Horažďovicích (1251–1850). Magisterská práce na Ústavu archivnictví a pomocných věd historických FF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. České Budějovice 2006, s. 38–39.

Novým převorem se stal nejpozději v dubnu 1603 Václav Podloubský z Týnce,¹⁵³ k jehož osobě se váže jedna záhada. Naposledy je jeho jméno zmíněno koncem května 1609,¹⁵⁴ kdežto od počátku května 1610 se již objevuje převor Václav Podvinský z Doubravičan.¹⁵⁵ Jak František Ekert, tak Cyril Merhout předpokládali, že se jednalo o dvě různé osoby.¹⁵⁶ Zdá se však pravděpodobnější, že ve skutečnosti to byla jedna osoba, na což upozornil už v roce 1939 Antonín Haas. Nasvědčují tomu totiž dva missivy radů apelačního soudu z let 1608 a 1613 adresované převoru Václavovi Podloubskému z Doubravičan!¹⁵⁷ Predikát Podvinský z Doubravičan získal teprve v roce 1596 od císaře Rudolfa II. jistý Jan Frycek, který v roce 1604 přijal Jana Musila, Celestina Šemíka, Václava Kolidia a Ondřeje Kalihracha za erbovní strýce a císař je následně povýšil do rytířského stavu.¹⁵⁸ Nabízí se tedy vysvětlení, že Václav Podloubský byl přímý příbuzný někoho z nově nobilitovaných. Rektor školy u sv. Jiljí Eliáš ho označil za „*nejlepšího příznivce*“ a věnoval mu dvě své skladby, které vyšly tiskem v letech 1609 a 1613.¹⁵⁹

Přítomnost císařského dvora v Praze se projevila v navýšení počtu světských kněží při kostele Matky Boží na Malé Straně, kteří vypomáhali převorovi. V roce 1606 jsou zmiňováni dva kazatelé: italský Silvius Bassanenský a německý Markus Wangenský.¹⁶⁰ Roku 1612 se vůbec poprvé objevuje kaplan, který se jmenoval Michal Tlomicius.¹⁶¹ Ten byl o dva roky později dokonce zatčen rychtářem postranního práva kvůli dluhu.¹⁶² Za neznámých okolností založil dne 11. listopadu 1608 Václav Podloubský z pozice pražského převora rejstřík desátek řádového farního

153 KNA, Knih. Malt., sign. R 86, protokol maltézského postranního práva 1594–1610, fol. 176v.

154 Archiv Národního muzea (dále ANM), fond Sbirka F – Topografická sbírka (dále F), kart. 146, Praha: kostel Panny Marie konec mosta s konventem Johanitů (Maltezů) na Malé Straně, otevřený list pražského převora Václava Podloubského z Týnce z 27. 5. 1609.

155 KNA, Knih. Malt., sign. R 86, protokol maltézského postranního práva 1594–1610, fol. 607v.

156 Ekert, F.: Posvátná místa, s. 264; Cyril, M.: Z malostranských pověstí, s. 159.

157 Haas, Antonín (ed.): Menší fondy a sbírky různé provenience I. Parisova sbírka. V Praze 1939, s. 53, 155; ANM, F, kart. 146, Praha: kostel Panny Marie konec mosta s konventem Johanitů (Maltezů) na Malé Straně, missiv prezidenta a radů apelačního soudu z 29. 1. 1613.

158 Sedláček, August: Českomoravská heraldika II. Část zvláštní. V Praze 1925, s. 574.

159 Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 4. N–Ř. Praha 1973, s. 52–54; Skladba věnovaná k převorovým narozeninám tvoří samostatný tisk Nysselus, Eliáš: Psalmus LI. Natali reverendi in Christo s. Vencesilai Podlaubský a Teynetz prioris monasterij Beatae Virginis Mariae ad pedem pontis ... Praegae 1609. Druhá báseň je součástí sborníku: týž: Manipulus frugum aestivalium poeticus Heliae Nysseli Trutnovini succisivis horis collectus ... Praegae 1613, s. [12].

160 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 33v.

161 Archiv hlavního města Prahy (dále AMP), Sbirka listin, sign. AMP PPL IV – 17969b, otevřený list kaplana Michala Tlomicia z 22. 1. 1612.

162 NA, ŘM–S, inv. č. 1251, kart. 477, kniha soudních rozhodnutí jurisdikce 1571–1638, pag. 461.

kostela v Radomyšli.¹⁶³ Právě tento čin zmátl některé badatele, kteří se domnívali, že byl tehdy Podloubský radomyšlským farářem.¹⁶⁴ Za převora Podloubského dále pokračovaly stavební úpravy kostela Matky Boží. Patrně mezi lety 1606 až 1610 bylo vybudováno západní pole kostela s kruchtou.¹⁶⁵ V této době plánoval Matouš Děpold z Lobkovic opravit kostel sv. Prokopa, přičemž počítal rovněž s jeho rozšířením. Zda byl ve svém úsilí úspěšný, není však známo.¹⁶⁶ Dokončil se rovněž prodej zbylých pozemků vytvořených z Vostrovského zahrady. Stejně jako jeho předchůdce i on byl nucen bránit maltézskou jurisdikci a její výsady. Staroměstští motivováni úspěchem se Sovovským mlýnem se pokusili získat na Kampě i další pozemky na úkor řádu.¹⁶⁷ I tentokrát se spor řešil před zemským soudem.¹⁶⁸ Ještě koncem srpna 1609 nabádali mostečtí úředníci staroměstskou radu, aby dotáhla při ke konci a oni mohli zabrat sporné statky.¹⁶⁹ K tomu ale nakonec nedošlo.¹⁷⁰ Zároveň během let 1602 až 1610 ustáli představitelé maltézského řádu intenzivní útok české komory, perkmistra hor viničních a zástupců tří pražských měst na svobodné šenkování v rámci maltézské jurisdikce.¹⁷¹ Záminku pro rozdmýchání sporů mezi převorem a Staroměstskými představovaly cesty na postranním právu. Převor Podloubský volil různý postup podle toho, kde se daná komunikace nacházela. Výstižně to ilustruje dění v roce 1606. Když si mu Staroměstští stěžovali, že jeho lidé navezli suť na silnici na Kampě, tak se jim omluvil a usedlým na maltézském právu zmíněné počínání pod trestem vězení zakázal.¹⁷² Jistě na takové řešení měl vliv jednak prohraný spor o Sovovský mlýn, jednak probíhající pře o pozemky. Naproti tomu, když v květnu chtěla čeládka vyslaná z rozkazu císaře Staroměstskými na postranní právo, aby na ulici mezi domy U Černého koníčka (č. p. 298) a U Pštroso (č. p. 376) zprůchodnili starou strouhu, zasáhl proti nim převor silou. S pomocí mnohých osob ozbrojených ručnicemi, oštěpy či kordy pracující čeládku nakonec vyhnal.¹⁷³ Následná stížnost Staroměstských císaři Rudolfovi II. má však

163 Státní okresní archiv Strakonice, f. Děkaný úřad Radomyšl, inv. č. 33, rejstřík desátků 1608–1708, titulní list. Na tomto místě děkuji za pomoc archiváři Liboru Staňkovi.

164 Např. Lifka, B.: Radomyšl, s. 151.

165 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 68.

166 Merhout, C.: Bývalý kostel, s. 158.

167 Týž: Ostrov Kampa, s. 63.

168 AMP, Sbírka listin, sign. PPL I – 46/3, list císaře Rudolfa II. z 28. 6. 1604.

169 AMP, Sbírka listin, sign. PPL I – 46/5, list mosteckých úředníků z 27. 8. 1609.

170 Hloch, J.: Postranní právo, s. 100.

171 Tamtéž, s. 105.

172 Merhout, C.: Ostrov Kampa, s. 17.

173 NA, f. Stará manipulace, sign. P 124/6, kart. 1853, fol. 70r–v. Na tomto místě se sluší vyjádřit poděkování archiváři Leoši Zichovi jak za vydatnou pomoc s dohledáním některých písem-

i význam pro historii pojmenování pražského řádového kostela na Malé Straně. Je v ní totiž jeden z prvních dokladů označení „*Matka Boží pod řetězem*“. Na základě mimořádné porady českého převorství, tzv. assemblée, potvrdili generální převor Matouš Děpold z Lobkovic a převor Václav Podloubský alias Podvinský koncem roku 1610 maltézské jurisdikci dosavadní privilegia a zároveň pro ni vydali správní řád.¹⁷⁴ Vpád Pasovských v roce 1611 nepříznivě poznamenal i postranní právo. Dům U Zlatého pštroša (č. p. 376) vyhořel a dům U Zlatého kříže (č. p. 478) byl poničen.¹⁷⁵ Z vizitace provedené v letech 1612–1613 vyplývá, že měl konvent, respektive převor v roce 1611 příjem 93 tolarů 12 grošů z 56 domů na Malé Straně, z 9 osob ze vsi Motol a z 8 osob ve vsi Březiněves. Tuto částku navyšovaly ještě zisky z výčepního práva. Kaplanovi bylo určeno na živobytí 52 tolarů z radobytecké rychty. Kromě toho mu plynuly příjmy za olej, víno, voskovice, hřebíky atd. Výdaje převorovy domácnosti, kam mimo jiné patřili sluha a kuchařka, činily za rok 332 tolarů.¹⁷⁶ České stavovské povstání představovalo pro pražské převorství a pro převora samotného katastrofu. Jako záminka k vyřízení účtů s maltézskými rytíři posloužila Malostranským skutečnost, že generální převor byl jedním z císařských místodržících. Po pražské defenestraci vtrhli do Strakonického domu podporování dokonce dvěma radními jurisdikce Bartolomějem Čížkem a Tobiasšem Wolfem. Následně vykradli obecní pokladnu a vyrabovali Strakonický dům včetně převorova bytu.¹⁷⁷ Je pravděpodobné, že převor byl nucen na čas uprchnout z Prahy. Kromě toho přišel konvent rovněž o mimopražské statky, které mu zabavili čeští stavové. Již v roce 1618 prodali část Motola Jáchymu Seltenschlagovi z Fridenfeldu a roku 1620 Březiněves Janu nejstaršímu Petráčkovi z Vokoušteina. Oba noví majitelé museli však po Bílé hoře takto nabyté majetky bez náhrady vrátit konventu.¹⁷⁸ Prevor Podvinský však zřejmě nebyl duchovním, který by svým chováním představoval vzor pro ostatní. Naznačuje to stížnost Michaela Ungera a Hanse Aumüllera z července 1621 u arcibiskupské konzistoře. V ní mu bylo vytýkáno, že se příliš plete do světských záležitostí. Měl na obyvatele maltézského práva uvalovat neúnosné daně,

ností ve fondech 2. oddělení Národního archivu, tak za upozornění na zajímavé dokumenty vztahující se k danému tématu.

174 NA, ŘM–S, inv. č. 142, kniha 8, výtahy z protokolů provinciálních kapitul 1392–1806, pag. 34; inv. č. 1251, kart. 477, kniha soudních rozhodnutí jurisdikce 1571–1638, pag. 1–7; Hloch, J.: Postranní právo, s. 104; Svobodová-Ládová, M.: Zvláštní místní práva, s. 160.

175 Merhout, C.: Malostranská lázeň, s. 12 a týž: Bývalý kostel, s. 158.

176 KNA, Knih. Malt., sign. R 59, vizitační protokol Českého velkopřevorství 1609–1613, pag. 416v–417v; Hamrsmíd, J.: Matka Boží, s. 10–11.

177 Hloch, J.: Postranní právo, s. 112; Trnka, P.: Pražský konvent, s. 74.

178 Pola, Martin: Působení řádu Maltézských rytířů v českých zemích v období první republiky a jeho hospodářské aspekty. Rigorózní práce na Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK. Praha 2017, s. 145, 148.

aniž by k tomu měl pokyny shora. Také se měl oddávat obžerství a opilství, přičemž hospody ani pálenka mu neměly být cizí. Na převorství si měl držet konkubínu a další podezřelé osoby. Přisuzován mu byl i původ hluku na postranním právu. Svěřeného kostela Matky Boží pod řetězem si měl málo vážit, dokonce měl zcizovat jeho věci. Kostelním úředníkům měl zadržovat mzdu, ač na to vybíral peníze. Měl vzbuzovat velké pohoršení. Také měl být v přílišném kontaktu s kacíři. Stěžovali si též na neplnění jeho povinností duchovního. Svou kacířskou konkubínu měl po smrti nechat pohřbít na hřbitově u Matky Boží pod řetězem. V kostele sv. Prokopa měl zapomenout vyzvednout Tělo Páně z Božího hrobu, ve kterém mělo ležet několik dnů po Velkém pátku. Rovněž bylo ve stížnosti upozorněno na některé jeho výroky vůči arcibiskupovi a jeho lidem. Proti nařčení se převor následně hájil a každé obvinění se snažil vysvětlit. Také se přiznal, že měl za mlada problémy s alkoholem. Zdá se však pravděpodobné, že tyto potíže přetrvávaly i nadále. Nasvědčovala by tomu jeho reakce na obvinění, že při povolání k arcibiskupovi na pohoštění chlebem a vodou prohlásil, že by raději zůstal a dal si žejdlík vína. Dle jeho obhajoby „*je lidský rozum takový, že pokud člověk může, raději si dá dobré sousto a vypije žejdlík vína než suchý chléb a vodu*“. K vážnému nařčení ohledně konkubíny se bránil, že to byla stará žena provdaná za jeho služebníka a krejčího, který je horlivý katolík.¹⁷⁹ V každém případě charakter obvinění i jeho obhajoba nasvědčují, že byl Václav Podvinský poněkud svérázným duchovním. S touto kauzou možná souvisí též skutečnost, že se naposledy objevuje ve funkci pražského převora právě v srpnu 1621.¹⁸⁰ Cyril Merhout sice uvádí, že zemřel rok po bitvě na Bílé hoře. To se však nepodařilo doložit. V případě jeho tvrzení, že tento převor „*byl pořád v knihách, paměti kostela psal, listiny přepisoval, kroniky čítal*“, se s největší pravděpodobností jednalo o fikci.¹⁸¹

Najít za Podvinského náhradu nebylo jednoduché, jelikož v té době byl již v českém převorství evidentní nedostatek řádových kaplanů. Vybrán byl příslušník bavorského rodu Pavel Grill z Altorfu.¹⁸² Je to první převor, ke kterému se dochoval jeho portrét z roku 1627 s datem narození 20. dubna 1576 a znakem (viz obr. 6).¹⁸³ Čtvrcený štít se středním štítkem. Ten je červený se stříbrným maltézským křížem. V prvním a čtvrtém černém poli je zlaté břevno s krácejícím černým lvem provázené nahoře a dole stříbrným cvrčkem. Ve druhém a třetím červeno-černé

179 NA, f. Archiv pražského arcibiskupství, Praha I (dále APA I), inv. č. 3405, sign. C115/5, kart. 2081, maltézský řád III, stížné body na kněze Václava Podvinského a reakce na ně z roku 1621.

180 KNA, Knih. Malt, sign. R 71, zápisná kniha Motola a Březiněvsi 1615–1637, Motol, fol. 10v.

181 Merhout, C.: Malostranské pověsti, s. 159.

182 J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Sechsten Bandes erste Abtheilung, Abgestorbener Bayerischer Adel. II. Theil. Nürnberg 1906, s. 54–55, tabule 36.

183 Obraz je zavěšen v reprezentativních prostorách Českého velkopřevorství.

čtvceném poli mladík v přepásaném černo-červeně čtvceném oděvu držící v pozvednuté pravici malou nádobu (kalamář?) a v levici červené pírkó. Nad štítem zlatá mitra provázená po obou stranách turnajovými přilbami s přilbovými korunami. Klenotem právě s černo-zlatými příkrývadly jsou dva černé rohy se zlatým břevnem, mezi kterými je korunovaná zlatá lví hlava. Z levé přilby s červeno-stříbrnými příkrývadly vyrůstá mladík z druhého a třetího pole štítu. V té době byl již komturem v dolnorakouském Ebenfurthu a beneficiátem v uherské Šoproni. Patrně získal akademický titul doktor.¹⁸⁴ Dne 9. října 1621 přijal v kostele Matky Boží pod řetězem za přítomnosti pražského arcibiskupa Jana Lohelia a generálního převora Jindřicha z Logau (ve funkci 1620–1625) duchovní správu pro sebe a své kaplany. Následující den vyhlásil kapucín Benedikt přijetí duchovní správy novým převorem, kterého doporučil, a lid vyzval k poslušnosti. Dne 11. října byl vyhotoven soupis všech věcí v sakristii kostela. Potom, co ho generální převor uvedl do konventu, složila mu celá obec přísahu.¹⁸⁵ Jedním z prvních kroků nového převora bylo znovuzavedení farních matrik.¹⁸⁶ Zdá se, že předchozí svazky byly ztraceny během stavovského povstání.¹⁸⁷ Ve stejné době vzalo za své též vybavení převorství, které musel obnovit. Za tímto účelem věnoval mnohé vlastní knihy jako základ nové knihovny převorství.¹⁸⁸ Dne 24. července 1622 byla v kostele Matky Boží pod řetězem zahájena čtyřicetihodinná pobožnost, která začala mší svatou slouženou převorem Grillem.¹⁸⁹ Z přehledu účastníků této akce vyplývá, že přetrvávaly tradiční vztahy se zderazskými probošty a že se budovaly kontakty s kapucíny. Pavel Grill se po nástupu do funkce pustil na své náklady do oprav a stavebních úprav kostela Matky Boží pod řetězem. V roce 1626 chtěl, aby na tyto činnosti přispívala obec, která to úspěšně odmítala. Za něho byl zřejmě vybudován renesanční portálek v gotické předsíni před nádvořím.¹⁹⁰ Od roku 1625 se zaměřil i na kostelík sv. Prokopa, který však neměl vlastní důchody. Snažil se proto získat finance na jeho udržování a sloužení bohoslužeb zejména od

184 NA, APA I, inv. č. 3405, sign. C115/5, kart. 2081, maltézský řád III, list Adolfa Cammericha z 23. 10. 1624.

185 AMP, Sbírka matrik, sign. PMŘ N101Z1, matrika narozených a oddaných kostela P. Marie pod řetězem na Malé Straně 1622–1676, přední přídeští. Dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1B513F139F9D4C1F8E66EB68D88CE337&scan=3#scan3> [cit. 13. 3. 2023].

186 Trnka, P.: Pražský konvent, s. 74–75.

187 AMP, Sbírka listin, sign. PPL IV – 5173, otevírací list převora Bernarda Witte z 10. 10. 1651.

188 KNA, Knih. Malt., sign. Malt 2041, poznámka za textem.

189 Podrobněji Hamršíd, Josef: Čtyřicetihodinná pobožnost r. 1622. Sborník historického kroužku 1898, s. 172–173.

190 Richter, Václav: Maltézský kostel P. Marie na Malé Straně v Praze v době barokní. Památky archeologické. Skupina historická 3 (39), 1933, s. 25, 30–31.

místodržitelství či komory.¹⁹¹ Převor Grill se však dostal do konfliktu s představiteli samosprávy maltéžské jurisdikce, který neměl obdoby. Vzrostlo jim totiž sebevědomí do té míry, že se chtěli vymanit z podřízenosti vůči převorovi. Projevilo se to v roce 1623, když bez jeho vědomí zvolili nového primasa. Od následného sporu si naivně slibovali rozšíření svých pravomocí. Generální převor sesadil jak nového primasa, tak všechny spiklence, a navíc jim pohrozil konfiskací majetku. Následná komise pak nejenom, že potvrdila stav před rebelií, ale navíc na čas zabavila představitelům samosprávy pečeť postranního práva, kterou měla nahradit převorská pečeť.¹⁹² Hořkou tečkou pro sousedy maltéžského práva bylo v roce 1626 nahrazení češtiny za němčinu v úředních knihách jurisdikce.¹⁹³ Velikým a zároveň s ohledem na vymírající kněžskou větev maltéžských rytířů důležitým cílem bylo vybudování alumnátu na Malé Straně, který by vychovával řádové duchovní. Společně se ho pokusili naplnit generální převor Jindřich z Logau a převor Pavel Grill z Altorfu. Od roku 1623 se snažili pro tyto účely získat od císaře Ferdinanda II. dva domy na maltéžské jurisdikci, které byly zkonfiskovány povstalcům. Jednalo se o dům Kryštofa z Redernu (č. p. 484) a dům Kašpara Lucka z Bohuslavic (č. p. 480). Žádané objekty získali až v roce 1625.¹⁹⁴ Tento plán se jim však nepodařilo realizovat. Domy sice byly v relativní blízkosti od kostela, ale nesousedily spolu. Navíc druhý dům byl po poničení během saského vpádu roku 1631 ve špatném stavu a první později poškodili Švédové.¹⁹⁵ V roce 1625 bylo na řádové assemblée definováno několik ustanovení týkajících se pražského převora. Z nich mimo jiné vyplývá, že převor měl zajišťovat Boží službu a soud jurisdikce. K ruce měl mít dva kaplany, hudebníky, zvoníka a ministranta. Řídit se měl dekrety provinciálních kapitul a řádem z roku 1610.¹⁹⁶ Nedlouho po nastoupení do svého úřadu se převor Grill aktivně zapojil do rekatalizace. Již na jaře 1622 zakázal evangelickým duchovním farního kostela Nejsvětější Trojice (později Panny Marie Vítězné) na Malé Straně, aby bez jeho svolení zaopatřovali nemocné nekatolíky z maltéžské jurisdikce a aby se účastnili pohřebních průvodů doprovázených zpěvy. Na základě stížnosti zmíněných kněží však královské místodržitelství 10. dubna toto omezení zrušilo.¹⁹⁷ Převor se tím nenechal odradit

191 Merhout, C.: Bývalý kostel, s. 158–159.

192 Hloch, J.: Postranní právo, s. 107–108, 112. Nejstarší dochovaná pečeť postranního práva z roku 1616 je totožná s pečetí, kterou používal bývalý pražský převor Petr Březnický (viz obr. 5).

193 Tamtéž, s. 112.

194 Ekert, F.: Posvátná místa, s. 265; Hloch, J.: Postranní právo, s. 106.

195 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r; Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 554, 557.

196 NA, ŘM–S, inv. č. 142, kniha 8, výtahy z protokolů provinciálních kapitul 1392–1806, pag. 40–41.

197 Bílek, Tomáš Václav: Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království Českém po bitvě bělohorské. V Praze 1892, s. 15.

a koncem roku 1623 dal nekatolíkům na maltézském postranním právu ultimátum, buď přestoupí na katolickou víru, nebo opustí své domy a zanechají živností.¹⁹⁸ Když i tato snaha vyzněla naprázdno, obrátil se 6. února 1626 na královské místodržitelství s žádostí o schválení ubytování vojáků v domech nejzatvrzejších nekatolíků. K tomu pak v pěti případech skutečně došlo.¹⁹⁹ Dle nařízení reformační komise z května 1628 nechal převor opět vyhlásit, že nekatolíci buď přestoupí na katolickou víru, nebo se vystěhují. Tentokrát již slavil úspěch a druhou možnost si nakonec z více jak dvaceti nekatolických rodin zvolily asi čtyři z nich.²⁰⁰ Nepříjemné pro obyvatele postranního práva bylo rovněž jak obsazení Malé Strany saským vojskem v listopadu 1631, tak i následné osvobození Valdštejnovým vojskem v květnu 1632, od kterého utrpěl škody přinejmenším dům U Zlatého kříže (č. p. 478).²⁰¹ To už ale převorství neobýval Pavel Grill, který odešel do Vídně.²⁰² Za sebe ustanovil 25. dubna 1631 světského kněze Augustina Steina ze Steinfeldu jako administrátora.²⁰³ Pavel Grill se ojedinele objevil jako pražský převor ještě počátkem května 1633,²⁰⁴ to už však svou funkci reálně nevykonával.

Personální krize kněžské větve Českého velkopřevorství se dále prohloubila. Neexistoval již žádný konvent, který by byl schopen vychovávat mladé řádové kaplany. Kněží vzeší ze strakonického konventu prakticky vymřeli. Velkopřevor byl proto nucen využívat pro správu řádových far světské duchovní. To se samozřejmě týkalo i pražského převorství.

Období administrátorů (1631–1732)

První z řady administrátorů, kteří nahradili vymřelé řádové kaplany, byl Augustin Stein ze Steinfeldu. Narodil se v alsaském městečku Altkirch.²⁰⁵ Již za převora Pavla Grilla zastával funkci kaplana, snad již od roku 1624.²⁰⁶ Jako administrátor

198 Tamtéž, s. 43; Líba, Václav: Studie o Praze pobělohorské II. Rekatolisace. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VII. V Praze 1933, s. 37.

199 Bilek, T. V.: Reformace, s. 54; Líba, V.: Studie, s. 47.

200 Hloch, J.: Postranní právo, s. 106–107.

201 Merhout, C.: Malostranská lázeň, s. 12.

202 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r.

203 AMP, Sbírka matrik, sign. PMŘ N1O1Z1, matrika narozených a oddaných kostela P. Marie pod řetězem na Malé Straně 1622–1676, fol. 1r. Dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=1B513F139F9D4C1F8E66EB68D88CE337&scan=3#scan3> [cit. 13. 3. 2023].

204 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Motol, fol. 39v.

205 Stein de Steinfeld, Aurelius. In: Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku [online]. Historický ústav AV ČR [cit. 2022-12-26]. Dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal=1000127894>.

206 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r.

brzy vzbudil ve farnosti nevoli, když za šestiměsíční saské okupace Prahy zanedbával o nedělích a svátcích své povinnosti a raději se účastnil slavení poutí v jiných kostelech. Dokonce si na něho z tohoto důvodu často stěžoval kapucín, který u Matky Boží pod řetězem kázal.²⁰⁷ V roce 1635 vypracoval Augustin Stein pro arcibiskupskou kancelář soupis kacířů a osob podezřelých z kacířství žijících na maltézském právu.²⁰⁸ Ve stejném roce skončil pro obyvatele postranního práva jak volný dovoz vína a piva, tak volné šenkování, když císař Ferdinand III. odmítl potvrdit osvobození od vinných a pivních poplatků.²⁰⁹ To v konečném důsledku znamenalo snížení atraktivity bydlení na maltézské jurisdikci.²¹⁰ Koncem ledna 1638 byl Augustin Stein ojedinele uveden v úřední knize jako převor.²¹¹ Zda se jednalo o chybu, není jasné. Nedlouho poté ho však komtur a řádový receptor Vilém Leopold z Tattenbachu poslal do Chebu, aby spravoval tamní farnost.²¹² Tuto činnost vykonával od prosince 1638 do konce roku 1640.²¹³ Poté se sice vrátil na Malou Stranu, ale jeho cesta se definitivně oddělila od maltézského řádu. Dne 13. října 1641 totiž vstoupil do noviciátu malostranského kláštera augustiniánů poustevníků u sv. Tomáše. Slavné sliby složil 11. listopadu 1642 a přijal řeholní jméno Aurelius. Svému novému řádu věnoval nemalou finanční částku a zanechal po sobě v konventní knihovně několik svazků, mezi nimiž převládá duchovní literatura určená pro kazatele.²¹⁴

Za administrátora konventu a kostela byl zvolen na provinciální kapitule dne 7. června 1638 Bernard Witte, apoštolský protonotář a bývalý dvorní a polní kaplan vévody Savelliho a hraběte Marradase. Instalován do svého úřadu byl hned 10. června. Stalo se tak za velkopřevora Rudolfa Colloredo-Wallsee (ve funkci 1637–1657) a prostřednictvím apelačního rady a řádového kancléře Jana Krydelle a Pietra di Vignaoli.²¹⁵ Nový administrátor se narodil pravděpodobně v roce 1604

207 Líba, V.: Studie, s. 68–69.

208 Líba, Václav: Národnostní poměry v Praze za třicetileté války. Český časopis historický 43, 1937, s. 319.

209 Hloch, J.: Postranní právo, s. 105.

210 Tamtéž, s. 113.

211 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Motol, fol. 56v.

212 Tamtéž, Březiněves, fol. 13r.

213 Riegger, Joseph Anton von: Archiv der Geschichte und Statistik, insbesondere von Böhmen. Dresden 1792, s. 305.

214 Stein de Steinfeld, Aurelius. In: Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku [online]. Historický ústav AV ČR [cit. 2022-12-26]. Dostupné z: <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000127894>; Sladká, Veronika: Historie a současnost klášterní knihovny u sv. Tomáše v Praze. Katalog prvotisků. Rigorózní práce na Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK. Praha 2016, s. 71, 221.

215 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r; Richter, V.: Maltézský kostel, s. 25.

v Neuenbekenu (dnes městská čtvrť Paderbornu) ve Vestfálsku.²¹⁶ Studia absolvoval na univerzitě ve Vídni, kde získal titul magistra svobodných umění a filozofie. Pak studoval ještě tři roky teologii.²¹⁷ Podporu mu poskytl benediktinský opatství Panny Marie u Skotů.²¹⁸ Ve Vídni také prošel několika stupni svěcení. Nejprve získal 22. prosince 1629 v chrámu sv. Štěpána od semendrijského biskupa Alberta Hesnika první tonsuru a čtyři nižší svěcení. Dne 20. září 1631 se stal na stejném místě prostřednictvím vídeňského biskupa Antona Wolfradta podjáhнем. Stejný prelát ho 20. prosince téhož roku vysvětil v jezuitském profesním domu na jáhna a 6. března 1632 na kněze.²¹⁹ Potom, co se stal Bernard Witte administrátorem, přijal dne 15. června 1638 v doprovodu soudních přísedících Lukáše Rößlera a Martina Lehmana vlastnictví vsi Březiněvsi a následující den i Motola.²²⁰ Řádové objekty, které přijal převor do správy, byly v nevalném stavu. Týkalo se to jak chrámu Matky Boží pod řetězem a vlastní fary,²²¹ tak kostelíku sv. Prokopa.²²² Neopravený alumnátní dům po Kašparu Lukovi z Bohuslavic byl dokonce na základě usnesení provinciální kapituly prodán již 26. září 1638 kovářskému mistru Hansi Graffovi.²²³ Proto záchrana zmíněných budov představovala jeden z hlavních úkolů Witteho po nastoupení do funkce. Ze svých peněz platil opravy jak kostela Matky Boží pod řetězem, tak převorství.²²⁴ Konšelé maltézského práva se však na tom odmítali finančně podílet. Zároveň administrátor opakovaně informoval velkopřevora a rytířskou kapitolu o špatném stavu kostela, což však zůstávalo bez valného úspěchu. Teprve v červenci 1644 rozkázal velkopřevor Wittemu, aby nechal celý kostel prohlédnout dvěma soudními přísedíci a dvěma staršími z obce za pomoci zednického mistra Santiniho de Bossi a předložil mu pak odhad nákladů oprav. K tomu došlo až v září, kdy velkopřevor nařídil radním jurisdikce,

216 Fürstenberg, M. von: *Ein Westfale*, s. 8.

217 NA, ŘM–L, inv. č. 2366, listina rektora vídeňské univerzity Karla Pergera z 26. 9. 1632. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2366/charter> [cit. 13. 3. 2023].

218 NA, ŘM–L, inv. č. 2364, listina opata Jana a konventu kláštera Panny Marie u Skotů ve Vídni z 12. 6. 1631. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2364/charter> [cit. 13. 3. 2023].

219 NA, ŘM–L, inv. č. 2365, listina vídeňského biskupa Antonína Wolfradta z 20. 8. 1632. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2365/charter> [cit. 13. 3. 2023].

220 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r.

221 Merhout, C.: *Malostranské pověsti*, s. 157; Vlček, P. a kol.: *Umělecké památky*, s. 68.

222 NA, APA I, inv. č. 3405, sig. C 115/5, kart. 2081, maltézský řád III, list převora Bernarda Witta z 20. 1. 1639.

223 KNA, Knih. Malt., sign. R 68, pozemková kniha Březiněvsi a Motola 1617–1711, Březiněves, fol. 13r–v; Vlček, P. a kol.: *Umělecké památky*, s. 554; Fürstenberg, M. von: *Ein Westfale*, s. 17.

224 Richter, V.: *Maltézský kostel*, s. 25.

aby pokryli před zimou střechu kostela a fary šindelem.²²⁵ Později byly zahájeny rozsáhlejší stavební úpravy chrámu, které vedl stavitel Karel Lurago s kameníkem Giovannim Battistou Spinettim. Práce však na čas přerušilo obsazení Malé Strany Švédy v červenci 1648.²²⁶ Švédové tehdy dokonce vpadli i do Witteho jizby.²²⁷ Velkopřevoru Rudolfovi Colloredo-Wallsee se podařilo ze svého malostranského domu na Tržišti uprchnout, lodí se přeplavil na druhý břeh Vltavy a následně se pak podílel na úspěšné obraně Starého a Nového Města.²²⁸ Administrátor Witte byl i nadále ve spojení s velkopřevorem, kterému poskytoval zpravodajské informace. Mluvil totiž francouzsky stejně jako jeho matka, což se mu podařilo před Švédy utajit. Při kontaktu s nepřátelskými důstojníky se dozvídal důležité informace, které prostřednictvím jednoho mladíka posílal na druhý břeh. Jeho činnost měla pro obléhané veliký význam. Například se díky němu Staroměstští dozvěděli o plánovaném útoku na malý ostrov uprostřed Vltavy poblíž mostu, který se jim tak podařilo odrazit. Následně však Witte upadl v podezření ze špionáže a Švédové se ho chystali oběsit. Naštěstí ho zachránil přítel mezi švédskými důstojníky, který potvrdil údajnou administrátorovu neznalost francouzštiny. Důležitost zpráv Witteho dokládá rovněž jejich předložení samotnému císaři Ferdinandu III.²²⁹ Tíha války opět dopadla také na obyvatele maltézské jurisdikce, kteří museli ubytovat nepřátelské vojáky. Navíc některé domy ležící v blízkosti mostu či na ostrově byly pravděpodobně zbořeny.²³⁰

Spory se sousedy maltézské jurisdikce již nebyly tak četné. Když v roce 1643 vypustili a vylovili Malostranští dnešní Čertovku, musel to Bernard Witte na popud velkopřevora řešit.²³¹ Navzdory svým úspěšným stavebním aktivitám představuje Witte nejkontroverznější osobu v čele pražského převorství sledovaného období. Souviselo to zejména s jeho napjatými vztahy s obyvateli maltézského práva a později i s vlastním řádem. Hlavním nepřítelem administrátora se stal majitel lázně Bartoloměj Bolognini, který si bez svolení stavěl mezi lázní a farní zahradou zeď. Witte

225 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 53v, 55r–v; Merhout, C.: Z malostranských pověstí, s. 169–171.

226 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 69.

227 Richter, V.: Maltézský kostel, s. 25.

228 Ludikar, Augustin Česlav: O řádu Maltánském, se zvláštním zřetelem na Čechy. V Klatovech [1878], s. 280–281; Líba, Václav: Bouře nad Prahou, aneb, Švédové před Prahou a v Praze r. 1648. Praha 1948, s. 53.

229 Zelantes: Merckwürdiges Andencken, Aller Bey zeiten der Allerglorreichsten Anwesenheit Ihro zu Hungarn und Böheimb Königl. Majestät Marie Theresiae, ... Anderter Theil. Leipzig 1743, s. 40–41; Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 18.

230 Merhout, C.: Malostranské pověsti, s. 176.

231 Týž: Ostrov Kampa, s. 11.

mu proto nařídil stavbu přerušit a předvolal ho před soudní radu. Na soudní nález reagoval Bolognini urážením maltéžského řádu a buřičskými řečmi. Velkopřevor ho za to nechal v prosinci 1643 uvěznit. Kromě toho měl nechat udělat dvě nová okna v kostele. Výtržník se ale nepoučil a po propuštění pokračoval v provokacích. Na křtiny pozval cizího kněze, v hospodě brojil proti řádu a poskytl též zázemí pro schůzky mladíků, kteří se zabývali čarodějnictvím. Když přečetl Witte na konšel-ské radě velkopřevorův rozkaz o platech na opravu kostela a o pořízení seznamu nedoplatků obyvatel postranního práva, vyvolalo to mezi nimi vlnu nevole. Kromě již zmíněného rebela Bologniniho se angažoval i jistý Ondřej Müller, který ve svém domě zorganizoval tajnou schůzku. Jejím výsledkem byla stížnost na Witteho. Velkopřevor ale stál za svým administrátorem a Müllera potrestal vězením, ostatním přikázal projevovat Wittemu úctu a poslušnost.²³² Počátkem března 1644 se navíc po Menším Městě pražském rozšířila zpráva, že nějací chlapci zaklínají ďábla. Jeden z nich, třináctiletý sirotek Kašpar Klein, dokonce příslušel k maltéžské jurisdikci.²³³ Je pozoruhodné, že Bernard Witte ponechal jeho počínání bez povšimnutí. Konat začal až na základě velkopřevorova příkazu z 10. března. Mladík byl uvězněn a následujícího dne vyslechnut před soudními přísedícími postranního práva.²³⁴ Dne 12. března na to reagovali místodržící ustanovením zvláštní vyšetřovací komise a 15. března požádali velkopřevora, aby vydal Kleina k uvěznění na Pražském hradě. Rudolf Colloredo-Wallsee to však v obavě, aby nebylo narušeno právo jurisdikce, odmítl. Podvolil se až 20. dubna po opakovaném nařízení císaře Ferdinanda III.²³⁵ Místodržitelská komise vyslechla nakonec celkem 19 chlapců ve věku mezi osmi až sedmnácti lety, které různým způsobem spojovala jezuitská škola na Malé Straně.²³⁶ Dne 30. června předložila komise závěrečnou zprávu. Z ní vyplynulo, že k zařikávání čerta opravdu došlo, ale nebylo nikdy úspěšné. Ve výpovědích, které byly mnohdy vynuceny bitím a výhrůžkami, byla řada nesrovnalostí. Mezi provinilci dominoval právě Kašpar Klein, kterého údajně naučil rituál zaklínání nějaký starší uličník, který však mezitím odešel do války. Komisaři zohlednili chlapeckou nerozvážnost a spokojili se s mírným trestem v podobě řádného výprasku od rodičů, poručníků či představených a následným zvýšeným dohledem. K definitivnímu uzavření tohoto případu došlo počátkem srpna 1644, kdy závěrečnou zprávu schválil sám císař.²³⁷

232 Týž: Malostranské pověsti, s. 171.

233 Kočí, Josef: Čarodějnické procesy. Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16. a 18. století. Praha 1973, s. 69; Kreuz, Petr: Vyvolávání ďábla v jezuitské škole na Malé Straně roku 1644. Dětský čarodějnický proces? Documenta Pragensia 31, 2021, s. 376.

234 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiár založený roku 1580, fol. 62r-v.

235 Kočí, J.: Čarodějnické procesy, s. 71; Kreuz, P.: Vyvolávání ďábla, s. 377–378.

236 Tamtéž, s. 388.

237 Kočí, J.: Čarodějnické procesy, s. 75–76, 79–81; Kreuz, P.: Vyvolávání ďábla, s. 384–388.

Všeobecnou neoblíbenost administrátora dosvědčují též stížnosti farníků z druhé poloviny roku 1645 u arcibiskupství na Witteho jako faráře, který měl údajně zanedbávat své povinnosti a neoprávněně vybírat poplatky.²³⁸ Ani tato iniciativa nevedla k Witteho pádu, jelikož měl administrátor plnou podporu velkopřevora. Ba naopak Bernard Witte postupně upevňoval svoji pozici a v roce 1650 složil slavné sliby a stal se řádovým kaplanem z poslušnosti. Následně ho Rudolf Colloredo-Wallsee jmenoval dne 23. června 1650 na řádové assemblée ve Vídni kostelním převorem.²³⁹ Ve stejný den vydal velkopřevor soudní řád pro postranní právo, ve kterém byla věnována pozornost rovněž kostelnímu převoru.²⁴⁰ Sebevědomý Witte toužil získat od samotného velmistra na Maltě svolení nosit zlatý kříž zavěšený na krku. Za tímto účelem podrobně prezentoval své vykonané služby ve prospěch jurisdikce včetně dalších četných skutků. V listu ze 4. září 1650 mu velmistr Jean-Paul de Lascaris-Castellar (ve funkci 1636–1657) přislíbil udělení očekávané výsady.²⁴¹ K tomu došlo 12. října prostřednictvím buly.²⁴² Tato událost posloužila novému převoru jako příležitost k vlastnímu zviditelnění ve vyšších pražských kruzích. Proto na 3. května 1651 uspořádal v kostele Matky Boží pod řetězem slavnost, na kterou pozval pražského arcibiskupa Arnošta Vojtěcha kardinála z Harrachu, královské místodržící a také mnoho rytířů. Převor tam pak vyslechl mši vkleče se zapálenou svící v ruce. Na její závěr požehnal metropolita zlatý kříž, který nechal Witteho políbit a poté mu ho zavěsil kolem krku. Po skončení programu v kostele pozval převor významné hosty na oběd. Arcibiskup se však omluvil.²⁴³ Další příležitost, jak na sebe mohl Witte upozornit, byl hlavní řádový svátek sv. Jana Křtitele. Proto na slavnosti 24. června 1652

238 Např. NA, APA I, inv. č. 3405, sig. C 115/5, kart. 2081, maltézský řád III, stížnost obce postranního práva na Witteho z října 1645.

239 NA, ŘM–L, inv. č. 2368, list velkopřevora Rudolfa Colloredo-Wallsee z 23. 6. 1650. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2368/charter> [cit. 13. 3. 2023]. Cyril Merhout uvádí v této souvislosti, že měl Bernard Witte obdržet právo nosit mitru (Merhout, C.: *Malostranské pověsti*, s. 177). Michael von Fürstenberg zase píše o předání pontifikálií dne 23. června 1650 (Fürstenberg, M. von: *Ein Westfale*, s. 13). Pravda ale byla taková, že pražští převorové v roce 1512 o tuto výsadu přišli ve prospěch strakonických převorů, a to do doby, než by byl plně obnoven pražský konvent.

240 KNA, Knih. Malt., sign. R 45, kopiář dokumentů z let 1650–1754, pag. 5–26.

241 NA, ŘM–S, inv. č. 1226, kart. 453, stará sign. 167b, opis listu velmistra Jeana-Paula de Lascaris-Catellar ze 4. 9. 1650.

242 NA, ŘM–L, inv. č. 2367, bula velmistra Jeana-Paula de Lascaris-Catellar z 12. 10. 1650. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2367/charter> [cit. 13. 3. 2023].

243 Tischer, František (ed.): *Ze zápisů sekretáře kardinála Harracha Jiřího Nefestýna z Koberovic*. Časopis Musea království Českého 80, 1906, s. 362; Keller, Katrin – Catalano, Alessandro (edd.): *Die Diarien und Tagzettel des Kardinals Ernst Adalbert von Harrach (1598–1667)*. Band 3, *Diarium 1647–1654*. Wien–Köln–Weimar 2010, s. 498.

v převorském kostele nesměl chybět opět arcibiskup, který sloužil mši a jehož zpovědník měl kázání. Ani tentokrát však Witte neuspěl s pozváním arcibiskupa na následný oběd.²⁴⁴

Po skončení třicetileté války nabrala barokní přestavba kostela Matky Boží pod řetězem Karlem Luragem na dynamice (viz obr. 8). Práce se chýlily ke konci v roce 1654, o čemž svědčí chronogram na oblouku klenby nad kruchtou se znakem Bernarda Witteho ve štukové výzdobě. Jedná se o polcený štít, v heraldicky pravé polovině v červeném poli stříbrný maltézský kříž, v horním černém poli levé dělené poloviny dvě zlaté lilie a v dolním červeném poli zlatá lilie (viz obr. 10).²⁴⁵ Z roku 1654 pochází rovněž dvě desky ze sliveneckého mramoru umístěné v závěru kněžiště. Na obou je vyobrazen maltézský kříž v zavíjené kartuši. Deska s kartuší opatřenou korunou sloužila jako vstup do krypty pro řádové rytíře, kdežto kartuše s mitrou označovala vstup pro řádové kaplany.²⁴⁶ V dalším roce proběhla kromě drobných prací oprava fasády kostela.²⁴⁷ Jakmile se blížila přestavba kostela Matky Boží pod řetězem ke svému konci, zaměřil se převor Witte i na jeho vnitřní vybavení. Již v roce 1651 věnoval chrámu lavabo tvořené umyvadlem ze sliveneckého mramoru a cínovým zásobníkem.²⁴⁸ Zhruba ve stejné době nechal za 600 zlatých namalovat u malíře Karla Škréty velký obraz pro hlavní oltář, který měl zachycovat Pannu Marii a sv. Jana Křtitele podílející se na obraně Malty před Turky v roce 1565 (viz obr. 9). Za zmínku stojí skutečnost, že tuto objednávku chtěl Witte financovat z odkazu Magdalény Bologniniové, která si v roce 1640 přála, aby její manžel malíř Bartoloměj věnoval kostelu oltář dle přání převora. Přesto ale nechal Witte umístit svůj znak na příď vyobrazené lodi. Shodou okolností se jednalo o již zmiňovaného rebela Bologniniho. V této záležitosti vznikl dokonce v roce 1679 soudní spor iniciovaný převorem s dědicem Bologniniové Jiřím Jindřichem Hermannem, který skončil kompromisem.²⁴⁹ Kolem roku 1660 namaloval Antonín Stevens ze Steinfelsu obraz zachycující Křest Kristův určený pro portálový

244 Tamtéž, s. 610.

245 Hošťálek, Stanislav – Tybitancl, Petr: Heraldické památky členů Maltézského řádu v kostele Matky Boží pod řetězem v Praze. In: Sborník příspěvků. IV. Setkání genealogů a heraldiků. Ostrava 14.–15. 10. 1989. Ostrava 1992, s. 30; Skřivánek, František: Heraldické památky v kostele Panny Marie pod řetězem Českého velkopřevorství maltézských rytířů v Praze. Heraldika a genealogie 34, 2001, s. 157. Autor uvádí chybný rok u chronogramu.

246 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 74; Skřivánek, F.: Heraldické památky, s. 192. Autor uvádí chybný přepis letopočtu vytesaného u obou desek.

247 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 69.

248 Tamtéž, s. 73.

249 Neumann, Jaromír: Karel Škréta 1610–1674. Praha 1974, s. 101.

oltář sv. Jana Křtitele ve stejnojmenné kapli v severní boční lodi kostela.²⁵⁰ Když převor Witte zařizoval nový oltář sv. Barbory v jižní boční lodi, obrátil se opět na Karla Škréty, aby namaloval obraz Stětí sv. Barbory. K tomu došlo patrně v roce 1674, zatímco vlastní oltář byl vztyčen roku 1675. Roli Witteho připomíná jeho znak na predele oltáře.²⁵¹ Stavebními úpravami prošel v roce 1669 též kostelík sv. Prokopa. Vystavěna byla tehdy cibulovitá věž a nová střecha.²⁵²

Bernard Witte úzce spolupracoval s Karlem Škrétou, který pro něho namaloval dva zmíněné obrazy pro oltáře, ale také ho portrétoval. Došlo k tomu pravděpodobně v souvislosti se získáním svolení nosit zlatý kříž. Vznikly tak dva identické obrazy, z nichž jeden se dnes nalézá v Národní galerii Praha a druhý ve Staatliche Kunstsammlung Dresden.²⁵³ Drážďanský exemplář má vročení 1651, přičemž je velmi pravděpodobné, že i druhý obraz vznikl v téže době. U obou je vymalován i Witteho znak. Oproti znaku zachycenému v převorském kostele na oblouku nad kruchtou se liší stříbrnou barvou lilií. U pražského exempláře však chybí nad znakem mitra, která byla téměř jistě později odříznuta. Absence infule následně působila zbytečné komplikace při datování tohoto obrazu.²⁵⁴ V tomto ohledu představují klíčovou indicii pro stanovení doby vzniku insignie na Witteho řádovém oděvu. K drážďanské verzi byla ještě vytvořena stará kopie, která se dříve nacházela v Moskvě.²⁵⁵ Podruhé se nechal převor namalovat patrně někdy před rokem 1670. Tentokrát ale využil služeb malíře Antonína Stevense ze Steinfelsu, se kterým rovněž spolupracoval. I tento obraz se nachází v Národní galerii.²⁵⁶ V roce 1928 nechal patrně pražský převor Josef Hamršmíd vyhotovit pro konvent kopii právě tohoto portrétu od malíře E. von Michalowski (viz obr. 7). Jedná se o jediný z uvedených obrazů, který se dnes nachází v obrazové sbírce Českého velkopřevorství. Portréty převora Witteho představují fenomén, jelikož k žádnému jinému převoru se jich tolik nedochovalo.

Bernard Witte udržoval stále kontakty se svým rodištěm. Po třicetileté válce se jednak podílel na obnově farního kostela v Neuenbekenu a jednak tam přispěl

250 Vlček, P. a kol.: *Umělecké památky*, s. 73; Vácha, Štěpán – Heisslerová, Radka: *Pražští malíři v letech 1635–1680*. Antonín Stevens, Jan Bedřich Hess, Matěj Zimprecht. Praha 2017, s. 88, 95, 361. Podle nich byl obraz namalován před rokem 1657.

251 Neumann, J.: Karel Škréta, s. 136; Vlček, P. a kol.: *Umělecké památky*, s. 72.

252 Merhout, C.: *Bývalý kostel*, s. 160.

253 Škréta, Karel: *Podobizna maltézkého rytíře Bernarda de Witte*. In: *Díla Národní galerie Praha* [online]. Národní galerie Praha [cit. 2023-01-26]. Dostupné z: https://sbirky.ngprague.cz/dielo/CZE:NG.O_2652.

254 Neumann, J.: Karel Škréta, s. 169–170, 383.

255 Týž: *Škrétové*. Karel Škréta a jeho syn. Praha 2000, s. 71.

256 Vácha, Š. – Heisslerová, R.: *Pražští malíři* s. 35.

ke zřízení místa kaplana.²⁵⁷ U Matky Boží pod řetězem dbal o kostelní hudbu a vydržoval oproti dřívější době již jen jednoho kaplana. V případě potřeby mu s duchovní péčí vypomáhali řeholníci ze sousedství, tzn. augustiniáni od sv. Tomáše a dominikáni od sv. Máří Magdalény.²⁵⁸

V domě U Černého čápa (č. p. 486) zřídil Witte školu, kterou dříve nadal Melchior Gniesen z Kobachu. Budova utrpěla za války, když v ní byli ubytováni nepřátelští vojáci. Po jejich odchodu ji nechal na své náklady opravit. Kvůli finančnímu přilepšení působil místní učitel i jako zpěvák kůru.²⁵⁹ Převor se také snažil zprovoznit alumnát, na což získal finanční prostředky již zmíněným prodejem Lukovského domu roku 1638. Následně probíhaly opravy a adaptace Redernovského domu (č. p. 484).²⁶⁰ Zázemí pro řádový dorost se mu však podařilo připravit až dlouho po odchodu Švédů. Dokonce přijal 20. října 1667 do alumnátu jistého fyzika Mathiase Baltschera.²⁶¹ Přesto mu jeho záměr nevyšel, jelikož alumnát nezačal produkovat řádové kaplany z poslušnosti a jeho budova byla nakonec pronajímána.²⁶²

Bernard Witte se hned od svého nástupu do funkce administrátora zodpovědně ujal správy majetků převorství ležících nedaleko Prahy. Tehdejší nájemce statku Březiněves, kterým byl novoměstský měšťan Valentin Passat, neplnil své závazky. Proto se Witte sám uvázal do správy statku. Také odkoupil od Jeana de Areyzaga část vsi Březiněves, která byla těžce poškozena válkou, a připojil ji se stávajícím statkem k panskému dvoru. Aby se převor zbavil nákladů spojených s držbou, pronajal 6. července 1674 březiněveský statek Leopoldu Carettovi z Millesimo za roční poplatek 400 zlatých.²⁶³

Napjaté vztahy mezi převorem a obyvateli maltézského postranního práva trvaly i po třicetileté válce. Dne 24. dubna 1655 vydal velkopřevor dokonce úpravu řádu z roku 1650, kdy kromě vyjasnění některých bodů došlo také k částečnému zmírnění.²⁶⁴ Novou vlnu nevole vyvolalo, když Witte se svolením velkopřevora vyžadoval poplatek na opravu kostela. Sousedé, mezi kterými nechyběl Bolognini, poslali velkopřevorovi stížnost na Witteho.²⁶⁵ Ten navíc dle všeho brzdil stavební rozvoj jurisdikce, jelikož odmítal vkládat dlužníkům trhové smlouvy do grun-

257 Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 30, 34.

258 Tamtéž, s. 14.

259 Tamtéž, s. 16.

260 Richter, V.: Maltézský kostel, s. 25.

261 Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 17.

262 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 557.

263 Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 17–18.

264 KNA, Knih. Malt., sign. R 45, kopiář dokumentů z let 1650–1754, pag. 29–57.

265 Merhout, C.: Malostranské pověsti, s. 177.

tovních knih. Majetkoprávní změny byly proto komplikované a neprospívalo to stavebním projektům. Přirozeně to rovněž vedlo ke stížnostem.²⁶⁶ Dokud byl však velkopřevorem Rudolf Colloredo-Wallsee, mohl převor počítat s jeho plnou podporou. Hrdina obrany Prahy před Švédy ale zemřel v roce 1657. Spor Witteho s obyvateli postranního práva probíhal i v roce 1658 a dostal se až k císaři Leopoldu I.²⁶⁷ Panovník shodou okolností omezil koncem následujícího roku všechna postranní práva na Malé Straně. Podřídil totiž jejich obyvatelstvo ve veřejných a politických záležitostech malostranské městské radě.²⁶⁸ Ze zajímavých novostaveb, které vznikly na maltézské jurisdikci za převora Witteho, stojí za zmínku Nostický palác (č. p. 471), jehož severní křídlo zasahovalo na maltézské právo. Povolení Janu Hartvíku Nosticovi rozšířit městiště udělil v roce 1662 přímo převor Witte.²⁶⁹ V letech 1669–1673 byl pak postavený dům (č. p. 382) Santinim de Bossi.²⁷⁰ Za velkopřevora Adama Viléma Vratislava z Mitrovic (ve funkci 1661–1666) proběhla v květnu 1665 ve Vídni provinciální kapitula, jejímž cílem bylo odstranění konfliktů mezi představiteli řádu a obyvateli maltézského práva. Její usnesení jednak potvrdilo obyvatelům jurisdikce privilegium na šenkování vína a piva z roku 1610, a zároveň byla na obou stranách odstraněna nedorozumění související s úpravou řádu pro jurisdikci z roku 1655.²⁷¹

Nejpozději od první poloviny 60. let 17. století se Witteho vztahy s představiteli velkopřevorství rychle zhoršovaly. Lze předpokládat, že tento trend nastal hned po smrti Rudolfa Colloredo-Wallsee. Jelikož se nemohl se svými řádovými spolubratry snést, chtěl dokonce maltézský řád opustit, přičemž usiloval roku 1662 o funkci převora pražského konventu křižovníků s červenou hvězdou. Nakloněn tomu měl být i pražský arcibiskup a velmistr křižovníků Arnošt Vojtěch kardinál z Harrachu. Witte ale nakonec nepřestoupil a administrátorem křižovnického převorství se stal Jiří Ignác Pospíchal, jehož v roce 1664 velmistr jmenoval převorem.²⁷² Následující období pak bylo výrazně poznamenáno Witteho spory s velkopřevory. K vyhocení došlo za Františka Šebestiána Vratislava z Mitrovic (ve funkci 1667–1675), který neměl pravděpodobně sebevědomého převora příliš v oblibě. Witte však nedbal řádových postupů a v říjnu 1669 hledal poprvé ochranu přímo u císaře Leopolda I.

266 Vilímková, M.: Urbanistický vývoj, s. 83.

267 NA, ŘM–L, inv. č. 2369, list královských místodržících v Praze z 26. 1. 1658. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2369/charter> [cit. 13. 3. 2023].

268 Hloch, J.: Postranní právo, s. 114.

269 Vilímková, M.: Urbanistický vývoj, s. 83.

270 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 483.

271 KNA, Knih. Malt., sign. R 45, kopiář dokumentů z let 1650–1754, pag. 61–76.

272 Pošmourný, Josef: Deník křižovnického velmistra Jiřího Ignáce Pospíchala (z let 1662–1696). Od Karlova mostu. Zprávy z řádu křižovníků s červenou hvězdou 5 1932, příloha, s. 23, 62.

Velkopřevor však sáhl na příjmy Witteho, který byl navíc předvolán před velmistra na Maltu. V lednu 1673 se převor bránil cestě pomocí lékařského posudku. Té se sice vyhnul, ale velmistr Nicolas Cotoner (ve funkci 1663–1680) ho na popud kapituly pro neposlušnost, nerespektování velkopřevora a dovolávání se světské pomoci dne 23. ledna 1674 sesadil. Koncem srpna 1674 pak udělil převorství světskému knězi Kristiánu Václavu Flaysnerovi, který měl Wittemu za jeho života odvádět třetinu ročních příjmů. Toho se Witte již zalekl a dne 10. prosince 1674 deklaroval před řádovými komisaři Václavem Františkem z Vrtby a strakonickým převorem Michaellem Ragou svou věrnost velkopřevorovi, jako svému řádovému představenému. Witte si sice nakonec funkci převora udržel, ale příliš se nepoučil, jelikož již v prosinci 1674 a únoru 1675 opět hledal ochranu u císaře. Navíc mu bylo vytýkáno, že vedl neklidný a opilecký život, přičemž měl zanedbávat archiv. Problémy kolem osoby Bernarda Witteho trvaly i za velkopřevora Ferdinanda Ludvíka Libštejnského z Kolovrat (ve funkci 1676–1701). Dne 22. června 1682 si Witte opět stěžoval na postup velkopřevora a hrozil, že se obrátí na císaře. Wittovu záležitost následně projednala 26. června řádová assemblée zasedající v pražské velkopřevorské rezidenci, která ho obvinila ze špatného hospodaření. Navíc měl do šesti týdnů předložit vyúčtování. Velkopřevor nakonec potrestal Witteho zabavením statku Březiněves a k tomu bylo v červnu 1683 obnoveno předvolání Witteho na Maltu.²⁷³ To už se ale blížil konec jeho působení. Velkopřevor využil převorova vysokého věku a s tím spojené nemožnosti se účastnit soudních zasedání a dne 3. září 1685 nechal řádovým kancléřem Jindřichem Turbou instalovat tehdejšího kaplana u Matky Boží pod řetězem Jakuba Zikmunda Kuczborského prozatímním předsedajícím soudu maltézske jurisdikce.²⁷⁴ V prosinci 1685 vyvolala Witteho obava o vlastní finanční příjmy poslední intervenci císaře Leopolda I. v jeho prospěch.²⁷⁵ Smrtí staříckého převora dne 16. dubna 1686 však toto zasahování do řádových vnitřních záležitostí prozatím ustalo.²⁷⁶

Dosavadní kaplan Jakub Zikmund Kuczborský obdržel od pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna dne 21. června 1686 svolení vykonávat farní správu u Matky Boží pod řetězem. Předtím ho ordináři prezentoval velkopřevor Ferdinand Ludvík Libštejnský z Kolovrat a byl vyzkoušen před konzistory.²⁷⁷ Teprve poté ho velkopřevor jmenoval dekretem z 3. července 1686 novým

273 Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 20–22; KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 40r–41r.

274 KNA, Knih. Malt., sign. R 67, protokol maltézskeho postranního práva 1685–1692, fol. 11v, 146v.

275 KNA, Knih. Malt., sign. R 122, kopiář založený roku 1580, fol. 44v–45v.

276 Merhout, C.: Malostranské pověsti, s. 183. Datum Witteho úmrtí je rovněž uvedeno v rámci popisu spisové košilký obsahující období 1668–1674. – NA, ŘM–S, inv. č. 1226, kart. 453, stará sign. 167b.

277 NA, ŘM–S, inv. č. 635, kart. 324, personalia členů konventu 18. stol., Kuczborský, otevřený list pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna z 21. 6. 1686.

administrátorem. Instalován do úřadu byl opět řádovým kancléřem. Stejně jako jeho předchůdci byl i Kuczborský cizinec. Pocházel z Pruska z Varmijského biskupství, snad z vesnice Kajkowo („*Büchwaldt*“).²⁷⁸ Také on byl příslušníkem šlechtického rodu, což dokládá jeho znak na sekretní pečeti.²⁷⁹ Svěcení získal od pražského biskupa Jana Bedřicha z Valdštejna v chóru kostela bosých karmelitánů na Malé Straně, a to na podjáhna 19. září 1676 a na jáhna 19. prosince 1676. Vydržovat se ho zavázal rytíř František Václav z Bruselu.²⁸⁰ V prosinci 1678, kdy zastával pozici kaplana u faráře u Panny Marie před Týnem Josefa Ignáce Aulíka, musel být již knězem.²⁸¹ Zhruba v červenci 1680 vstoupil do služeb nejvyššího purkrabího Českého království Bernarda z Martinic jako kaplan.²⁸² V roce 1685 spojil svůj život s maltézským řádem, když začal působit jako kaplan u Matky Boží pod řetězem. Nejvýznamnější událostí spojenou s tímto duchovním bylo znovuvystavění kostela sv. Prokopa. Dne 13. dubna 1689 položil Kuczborský, za účasti kostelníka Jana de Clerex a architekta Antonia Luraga, základní kámen této stavby, která byla dokončena o čtyři roky později.²⁸³ Mezitím ale dne 4. května 1692 administrátor složil slavné sliby a stal se řádovým kaplanem z poslušnosti. Na základě velkopřevorova dekretu z 30. května uvedl 4. června řádový kancléř Jakuba Zikmunda Kuczborského do funkce převora.²⁸⁴ Dne 24. září 1693 udělil velmistr Adrien de Wignacourt (ve funkci 1690–1697) Kuczborskému stejně jako jeho předchůdci výsadu nosit na krku zlatý kříž (viz obr. 11).²⁸⁵ Od června 1692 do počátku následujícího roku vedl s farářem od sv. Václava na Menším Městě pražském Václavem Vojtěchem Braunerem spor u ar-

278 KNA, Knih. Malt., sign. R 67, protokol maltézského postranního práva 1685–1692, fol. 31v, 146v; NA, ŘM–S, inv. č. 635, kart. 324, personalia členů konventu 18. stol., Witte, dekret velkopřevora Ferdinanda Ludvíka Libštejnského z Kolovrat z 3. 7. 1686.

279 V pravé polovině polceného štítu je v červeném poli stříbrný maltézských kříž charakteristický pro profesní bratry a v levé polovině je v červeném poli stříbrná zavinutá střela. Nad štítem se nachází koruna s pěti křížky. – NA, ŘM–S, inv. č. 1226, kart. č. 453, kvitance převora Jakuba Zikmunda Kuczborského z 11. 8. 1692; J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Dritten Bandes zweite Abtheilung, Der blühende Adel des Königreichs Preußen (Edelleute M–Z). Nürnberg 1878, s. 221, tabule 271.

280 NA, APA I, inv. č. 1220, sig. B 3/11, kniha svěcenců 1676–1700, fol. 9r, 13r.

281 NA, APA I, inv. č. 5, sig. A 1/5, registra XI 1678–VIII 1679, fol. 52v–53r.

282 NA, APA I, inv. č. 2739, sig. C 6, kart. 54, emanata I–IV 1685, dobrozdání pro Jakuba Zikmunda Kuczborského z 27. 1. 1685.

283 Merhout, C.: Bývalý kostel, s. 160.

284 KNA, Knih. Malt., sign. R 67, protokol maltézského postranního práva 1685–1692, fol. 147r.

285 NA, ŘM–L, inv. č. 2371, bula velmistra Adriena de Wignacourt z 24. 9. 1693. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2371/charter> [cit. 13. 3. 2023].

cibiskupské konzistoře ve věci pohřbů.²⁸⁶ Za jeho éry se podařilo zvýšit atraktivitu jak farního kostela Matky Boží pod řetězem, tak nového kostelíka sv. Prokopa, když papežové opakovaně udělili návštěvníkům obou svatostánků ve stanovené svátky plnomocné odpustky. Stalo se tak v letech 1692, 1700 a naposledy 1702.²⁸⁷ Převor se neúspěšně snažil získat zpět statek Březiněves. Za tímto účelem se obrátil v březnu 1697 na velkopřevora, přičemž mu nabízel uhrazení případných investicí.²⁸⁸ Kuczborský zemřel v květnu 1703 a byl pochován 24. května do převorské krypty v kostele Matky Boží pod řetězem.²⁸⁹

Novým a zároveň posledním administrátorem se počátkem června 1703 stal František Adam Tauffer z Rovin. Oproti svým předchůdcům pocházel již z Čech. Narodil se 17. října 1674 v Nymburce Adamu Mikulášovi a Magdaléně Taufferovým. Za kmotra mu šel městský písař Matouš František Reychart.²⁹⁰ Stejně jako většina převorů a administrátorů u Matky Boží pod řetězem 17. století byl i on urozeného původu. Jeho znak měl následující podobu: v modrém štítě vyrůstá ze stříbrného skalnatého trojvrší stříbrně obrněný muž držící v pravici nad hlavou svíjejícího se zlatého hada s červenou korunou, levou rukou se opírá o zlatý štítek s červenou orlicí. Na štítě spočívá korunovaná turnajská přilba s červenými a modrými příkrývadly. Klenot představuje stříbrnou obrněnou paži držící hada ze štítu (viz obr. 14).²⁹¹

286 NA, APA I, inv. č. 4460, sig. E 30/1, kart. 3253, spor Jakuba Zikmunda Kuczborského s farářem od sv. Václava na Malé Straně ve věci pohřbů z let 1692–1693. V té době byl farní kostel sv. Václava integrální součástí budovy jezuitského profesního domu (Čiháková, Jarmila – Müller, Martin: Malostranská rotunda svatého Václava v Praze. Praha 2020, s. 14).

287 NA, ŘM–L, inv. č. 2374, listina papeže Innocence XII. z 6. 1. 1692. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2374/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2373, listina papeže Innocence XII. z 31. 5. 1692. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2373/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2375, listina papeže Innocence XII. z 22. 1. 1700. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2375/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2377, listina papeže Innocence XII. z 22. 1. 1700. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2377/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2376, listina papeže Klimenta XI. z 2. 6. 1702. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2376/charter> [cit. 13. 3. 2023]; inv. č. 2378, listina papeže Klimenta XI. z 2. 6. 1702. Dostupné na <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/RM/2378/charter> [cit. 13. 3. 2023].

288 Fürstenberg, M. von: Ein Westfale, s. 20–21.

289 AMP, Sbírka matrik, Malá Strana, kostel P. Marie pod řetězem, sign. PMŘ Z3 1700–1745, pag. 11. Dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=2CCC0004B3CE-4987BA5A86D4F050AC52&scan=10#scan10> [cit. 3. 3. 2023].

290 Přesněji řečeno se jedná o datum křtu, které se mohlo shodovat s datem narození. Státní oblastní archiv v Praze, Sbírka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj, Římskokatolická církev, Nymburk, sign. Nymburk 02, NOZ 1643–1710, pag. 211. Dostupné na <https://ebadatelnasopraha.cz/d/10401/111> [cit. 25. 2. 2023].

291 Barevný Taufferův znak z doby, kdy byl již převorem, se dochoval hned několikrát. Je vymalován jak na třech Taufferových portrétech uložených na Českém velkopřevorství (viz obr. 15),

Po dětství prožitém v Nymburce odešel Tauffer do Prahy studovat svobodná umění. Nakonec však vstoupil do arcibiskupského semináře a připravoval se na dráhu duchovního.²⁹² Již 20. prosince 1699 získal v kapli arcibiskupské rezidence od samotného arcibiskupa Jana Josefa Breunera první tonzuru a nižší svěcení.²⁹³ Zabránit Taufferovi v církevní kariéře se pokusil okrskový vikář a nymburský děkan Václav Kryštof Štěpánovský listem z 1. března 1700 adresovaným arcibiskupské konzistoři, ve kterém upozorňoval na Taufferův bouřlivý život. Mladého klerika označil za velmi neklidného, pijana, rouhače a hráče karet. Prý měl po získání nižších svěcení trávit v rodném městě téměř celé noci hrou karet a pitkami. Dokonce měl Štěpánovský před šesti lety pohřbít Taufferova mužského potomka na předměstí u kostela sv. Jiří, o čemž měl vědět celý Nymburk. Kromě toho ještě sdělil, že společně s rychtářem a primasem dávali pravidelně almužnu na vyžití ženě z Nového Města pražského, která měla být Taufferem svedena.²⁹⁴ Netrvalo však dlouho a již 12. března psal Štěpánovský konzistoři další list, ve kterém mladého klerika doporučil pro vysvěcení na podjáhna.²⁹⁵ Nepochybně se tak stalo pod tlakem vlivné rodiny Taufferů a jejich přátel. Jeho otec byl v té době nymburským radním, přičemž od roku 1705 až do své smrti roku 1717 zastával funkci královského rychtáře.²⁹⁶ Přestože získal Tauffer 4. února 1700 stolní titul od budoucího pražského arcibiskupa Františka Ferdinanda z Khünburku, měl problémy s financováním studií. Proto, jakmile byl 2. dubna 1700 vysvěcen arcibiskupem na podjáhna, požádal z důvodu vysokých nákladů o mimořádné vysvěcení na jáhna. V tom ho podpořil i rektor arcibiskupského semináře Jan Florián Hammerschmidt. Nakonec obě zbývající svěcení provedl opět arcibiskup v mimořádných termínech v domácí kapli: na jáhna 4. dubna a na kněze 5. června 1700.²⁹⁷ Již 3. září mu pražský arcibiskup udělil fakultu zpovídat.²⁹⁸ Nejpozději v ná-

tak na zdi v místnosti bývalé konventní knihovny (viz obr. 14) či v průchodu za vraty konventní budovy. Méně zdařilé vyobrazení se nachází na předním přídeštní urbáře maltézského postranního práva založeného roku 1703 (KNA, Knih. Malt., sign. R 93). Několik dalších vyobrazení je též k vidění v interiéru převorského kostela. Srov. Županič, Jan – Fiala, Michal: Tauffer z Rovin. Nová šlechta v českých zemích a podunajské monarchii. Dostupné na <http://www.novnobilitas.eu/rod/tauffer-z-rovin> [cit. 25. 2. 2023].

292 NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 69r.

293 NA, APA I, inv. č. 1220, sig. B 3/11, seznam svěcenců 1676–1700, fol. 268v.

294 NA, APA I, inv. č. 3015, sig. C 100, kart. 961, recepta I–III 1700, list Václava Kryštofa Štěpánovského z 1. 3. 1700.

295 Tamtéž, list Václava Kryštofa Štěpánovského z 12. 3. 1700.

296 Roubík, František: Královští rychtáři v pražských i jiných českých městech v letech 1547 až 1783. In: Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy VI. V Praze 1930, s. 348.

297 NA, APA I, inv. č. 5002, sig. F 33/1, kart. 3971, doklady ordinovaných 1700, František Tauffer.

298 NA, ŘM–S, inv. č. 635, kart. 324, personalia členů konventu 18. stol., Tauffer, otevřený list pražského arcibiskupa Jana Josefa Breunera z 3. 9. 1700.

sledujícím roce se pak stal kaplanem u Matky Boží pod řetězem a po smrti převora Kuczborského roku 1703 hned povýšil na administrátora.²⁹⁹ Počátkem roku 1706 se však Tauffer ocitl uprostřed sporu mezi velkopřevorem Wolfgangem Sebastianem z Pöttingu (ve funkci 1702–1709) a pražským arcibiskupem Janem Josefem Breunerem, který nerespektoval řádová privilegia. Na počátku stál velkopřevorův list z 25. ledna 1706 iniciovaný arcibiskupskou konzistoří, ve kterém jí představil Tauffera a požádal pro něho o vystavení fakulty provozovat duchovní správu v kostele Matky Boží pod řetězem.³⁰⁰ Zmíněný administrátor byl pak 1. února konzistoří vyzván, aby se před ni dostavil složit slib poslušnosti arcibiskupovi a vyzvednout si požadovaný dokument.³⁰¹ To byl však kámen úrazu, jelikož Tauffer nemohl metropolitovi přísahat s ohledem na exempci maltézského řádu. Když ale nereagoval na opakované výzvy, rozhodla konzistoř 3. května 1706 o jeho suspendování. Informovat o tom měli pražští faráři ze svých kazatelen 30. května.³⁰² Pře byla nakonec rozhodnuta v Římě ve prospěch řádu a pražská konzistoř vydala 20. června 1707 dekret, na základě kterého měli pražští faráři vyhlásit o tři dny později, že František Tauffer může vykonávat duchovní správu jak u převorského kostela Matky Boží pod řetězem, tak u jemu inkorporovaného kostelíka sv. Prokopa.³⁰³

Když se administrátora pozice opět upevnila, složil 6. ledna 1709 slavné sli- by a stal se kaplanem z poslušnosti, tedy členem maltézského řádu.³⁰⁴ Následně byl dne 14. ledna přečten na zasedání soudu postranního práva velkopřevorův dekret o ustanovení Tauffera převorem, který byl zároveň instalován řádovým kancléřem do funkce.³⁰⁵ Díky fundaci vdovy Marie Roskopfové byl v roce 1709 pro kostel ulit nejmenší zvon na počest Nejsvětější Trojice, Ježíše, Panny Marie, Josefa, sv. Barbory a sv. Rozálie, přičemž již za tři roky přibyl ke stávajícím dvěma zvonům ještě třetí, který nechali vyrobit velkopřevor Jan Václav Vratislav z Mitrovic (ve funkci 1711–1712) a převor Tauffer u Antonína Schönfelda. Jmenoval se Jan Křtitel a byl

299 KNA, Knih. Malt., sign. R 293, kopiář písemností ke sporům o řádová privilegia založený roku 1708, pag. 591; NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 69r.

300 NA, APA I, inv. č. 3404, sig. C 115/4, kart. 2079, maltézský řád I, list velkopřevora Wolfganga Sebastiana z Pöttingu z 25. 1. 1706.

301 KNA, Knih. Malt., sign. R 293, kopiář písemností ke sporům o řádová privilegia založený roku 1708, pag. 33.

302 NA, APA I, inv. č. 3404, sig. C 115/4, kart. 2079, maltézský řád I, koncept třetí výzvy Františku Taufferovi z 27. 3. 1706 a koncept dekretu o suspendování Františka Tauffera z 27. 5. 1706.

303 NA, APA I, inv. č. 3404, sig. C 115/4, kart. 2079, maltézský řád I, list konzistoře arcibiskupovi z 20. 6. 1707; inv. č. 1458, sign. B 19/3, kniha dekretů a oběžníků pražskému kněžstvu 1706–1716, č. 20.

304 NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 69v.

305 KNA, Knih. Malt., sign. R 80, protokol maltézského postranního práva 1708–1714, fol. 46r.

z nich největší.³⁰⁶ První větší zkoušku pro nového převora jistě představovala poslední epidemie moru v českých zemích v letech 1713 a 1714, která se samozřejmě nevyhnula ani Malé Straně. Počet úmrtí na maltézském právu nebyl sice v daných letech nijak výjimečný,³⁰⁷ přesto nechal František Tauffer na památku této pohromy v severní části dnešního Maltézského náměstí za 800 rýnských zlatých zhotovit sousoší sv. Jana Křtitele s anděly. V letech 1714 a 1715 ho vytvořil jeden z nejznámějších českých barokních sochařů Ferdinand Maxmilián Brokoff (viz obr. 12).³⁰⁸ Z pražského převora se tak po dlouhé době opět stával nejvýznamnější duchovní mezi faráři spravujícími řádové farní kostely Českého velkopřevorství. Není proto divu, že převor Tauffer vizitoval v létě 1717 maltézské kostely v jižních Čechách.³⁰⁹ Též je třeba zmínit, že František Tauffer je jediný z pražských převorů, u kterého je prokázáno, že si vedl deník. Dochoval se totiž zlomek z období od 29. listopadu 1722 do 22. března 1726 psaný v německém jazyce.³¹⁰ Klíčový úkol pražských převorů zprovoznit řádový alumnát, ve kterém Taufferovi předchůdci selhali, byl stále aktuální. Dokonce se jím zabývala i provinciální kapitula, která zasedala pod předsednictvím velkopřevora Karla Leopolda z Herbersteinu (ve funkci 1721–1726) v říjnu 1725 ve Vídni. Tauffer sice mezi účastníky pravděpodobně nebyl, ale dle jejího usnesení měl předložit jmenovaným komisařům nejen účty kostelní, ale též „*alumnátní*“. Kromě toho měl také dodat v písemné podobě své návrhy týkající se zřízení alumnátu.³¹¹ Místo pro jeho plánovanou budovu bylo vybráno v severním sousedství kostela Matky Boží pod řetězem. Za tímto účelem tam byl už v roce 1724 zakoupen řádem menší objekt. V roce 1728 pak koupil převor Tauffer za 3000 zlatých i Talmberský dům od hraběnky Vratislavové. Ten byl poté zčásti zbořen a na jeho místě byla v letech 1728 až 1731 vystavěna stavitelem Jakobem Schöddlem dle návrhu architekta Tomáše Haffeneckera nová budova

306 NA, ŘM–S, inv. č. 1231, kart. 458, inventář kostela Matky Boží pod řetězem z roku 1737, poslední strana s textem. Ekert, F.: Posvátná místa, s. 269; Kybalová, L.: Pražské zvony, s. 120. Oba však byly za první světové války rekvírovány. Jejich odlitky se však nachází v předsálí kůru kostela Panny Marie pod řetězem. Starší z nich byl přelit roku 1906 v původní podobě.

307 AMP, Sbírka matrik, Malá Strana, kostel P. Marie pod řetězem, sign. PMŘ Z3 1700–1745, pag. 43–49. Dostupné na <http://katalog.ahmp.cz/pragapublica/permalink?xid=2CCC0004B3CE-4987BA5A86D4F050AC52&scan=26#scan26> [cit. 13. 3. 2023].

308 Ekert, František: Náboženské pomníky a památníky na veřejných prostranstvích Pražských a předměstských. Method 10, 1884, s. 79; Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 627–628; Blažíček, Oldřich Jakub: Ferdinand Brokof. 2., dopl. vyd. Praha 1986, s. 108. Text smlouvy mezi Janem Brokoffem a Františkem Taufferem z 3. 3. 1714 zveřejnila Nejedlá, Věra: Příspěvek k dílu bratří Michala Jana Josefa a Ferdinanda Maxmiliána Brokofů. Umění 16, 1968, s. 472, 489–490.

309 Lifka, B.: Radomyšl, s. 186.

310 NA, ŘM–S, inv. č. 1263, kart. 485, stará sign. 57/16, deník převora Františka Tauffera 1722–1726.

311 NA, ŘM–S, inv. č. 142, kniha 8, výtahy z protokolů provinciálních kapitul 1392–1806, pag. 66.

alumnátu v nákladu 18 000 zlatých. Její průčelí zdobila socha sv. Jana Křtitele od sochaře Matyáše Bernarda Brauna (viz obr. 13).³¹² Financováno to bylo mimo jiné též penězi z prodeje tzv. Redernovského domu tehdejšímu nájemci Janu Filipovi Clary-Aldringen v roce 1729.³¹³ Oporou při stavbě konventu byl Taufferovi velkopřevor Gundaker Poppo z Dietrichsteinu (ve funkci 1726–1738), který již od roku 1726 přestavoval za pomoci Bartolommea Scottiho Strakonický dům v reprezentativní velkopřevorský palác.³¹⁴ V něm se již nepočítalo jak s převorstvím, tak s prostory pro správu postranního práva. Obojí se totiž přesunulo do nové budovy konventu, respektive alumnátu, která byla koncipována následovně. V přízemí se nacházely zasedací místnost jurisdikce, její archiv, letní refektář, kuchyně, záchody pro služebnictvo, stáj pro dva koně, kočárovna a pokoj služebnictva. V mezipatře severního křídla byly pokoje pro služebnictvo a sklad. První patro zabíralo převorství, jehož součástí byla kromě převorových pokojů i jídelna a kaple sv. Jana Nepomuckého, a vlastní konvent sestávající z pokojů řádových bratří, knihovny a zimního refektáře. Poslední druhé patro bylo vyhrazeno novicům a klerikům.³¹⁵ Převor Tauffer se neomezil jen na stavbu alumnátu. Svoji pozornost věnoval nejpozději od roku 1730 i obnově vybavení kostela Matky Boží pod řetězem. Kartuši s jeho barevným znakem tak lze nalézt na hlavním oltáři, bočních oltářích Panny Marie pod řetězem, sv. Jana Křtitele, Ukřižování či kazatelně. Na sochařských doplňcích k oltářům spolupracoval se sochařem Janem Petrem Wendym.³¹⁶ Dalším důležitým krokem pro obnovení konventu bylo přijetí prvních dvou osob do noviciátu v létě 1732. Stali se jimi bývalý benešovský děkan Jan Pokorný z Prahy a Ondřej Czakert z Dolní Libchavy.³¹⁷ Tím se však uzavírá sledované období tzv. převorů bez konventu a nastává etapa budování konventu, jejímž hlavním protagonistou byl i nadále převor Tauffer.

Ten byl magistrální bulou z 27. února 1736 ustanoven konventuálním kaplanem a komturem komendy v Ebenfurthu v Dolním Rakousku. Ještě předtím obdržel od velmistra výsadu nosit na krku zlatý kříž.³¹⁸ Dne 29. srpna 1738 ho jmenoval ge-

312 NA, ŘM-S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886 fol. 1r–v; Wirth, Zdeněk: Stavba konventu maltézského na Malé Straně v Praze. Památky archaeologické. Skupina historická 2 (38), 1932, s. 83; Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 395–396.

313 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 557.

314 Tamtéž, s. 559.

315 NA, ŘM-S, inv. č. 264, kart. č. 156, inventář konventu z roku 1752.

316 Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 72–73; Skřivánek, F.: Heraldické památky, s. 164–165.

317 NA, ŘM-S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 1v–2r; inv. č. 635, kart. 324, personalia členů konventu 18. stol., Czakert, rodný list vystavený Sebastíánem Josefem Seemanennem z 29. 4. 1727.

318 NA, ŘM-S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 69v.

nerální převor na Maltě Bartoloměj Rull svým generálním vikářem v duchovních záležitostech pro České velkopřevorství.³¹⁹ Mezi jeho velké úspěchy patřilo obnovení práva nosit pontifikálie nejen pro sebe, ale rovněž pro své nástupce s platností od ledna 1740.³²⁰ Nelze opomenout, že pro potřeby členů konventu založil knihovnu.³²¹ Díky němu také obnovený konvent získal svá první statuta, která vydal velkopřevor František Antonín z Königsegg-Rothenfelsu (ve funkci 1738–1744) dne 5. července 1740.³²² Rovněž inicioval v roce 1737 sepsání kopiáře panovnických privilegií Českého velkopřevorství a pražského konventu.³²³ Někdy po svém povýšení na konventuálního kaplana založil pamětnici pražského konventu obsahující zejména personální údaje o řádových kaplanech, kterou sám vedl až do roku 1738. Díky tomuto činu si vysloužil vlastní heslo v biografickém slovníku *Řádové historiografie raného novověku*.³²⁴ Ač je to s podivem, představoval sledovaný převor v Českém velkopřevorství průkopníka ve využívání knihtisku k rozmnožování žádaných řádových textů. Jednalo se o drobnější liturgické knihy určené pro potřeby pražského konventu. Nechal tak vytisknout patrně na přelomu 30. a 40. let 18. století 32stránkové vydání *Officia propria sanctorum...*³²⁵ Nejpozději od roku 1742 zahájil pravidelné vydávání liturgického kalendáře pod názvem *Ordo recitandi divinum officium missasque...*³²⁶ František Tauffer je také jediným pražským převorem, u kterého je doložen vlastní testament, který sepsal se svolením velmistra Antonia Manoela de Vilhena (ve funkci 1722–1736) už 13. května 1736.³²⁷ Převor Tauffer, který se nesmazatelně zapsal do

319 Tamtéž, fol. 37v–38v.

320 Trnka, P.: Pražský konvent, s. 76.

321 Týž: Budování knihovny obnoveného konventu Panny Marie pod řetězem v Praze. In: Bibliotheca Antiqua 2019. Sborník z 28. konference 13.–14. listopadu 2019. Olomouc. Olomouc–Praha 2019, s. 17.

322 Dochovala se v opisech: NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 41r–46v; KNA, Knih. Malt., sign. R 226 a R 279.

323 KNA, Knih. Malt., sign. R 109, kopiář panovnických privilegií Českého velkopřevorství a konventu 1737–1782.

324 NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886; Kuchařová, Hedvika – Trnka, Pavel: TAUFFER de Rovin, Franciscus Adamus, OMelit. In: Bobková-Valentová, Kateřina a kol.: Historiam scribere. Řádová historiografie raného novověku II. Biografický slovník. Praha–Olomouc 2018, s. 676.

325 Trnka, Pavel: The Publishing Activity of the Restored Convent of the Knights of Malta in Prague until the End of the Eighteenth Century. In: Zouhar, Jakub (ed.): The Proceedings Monastica historia V. Monastic Libraries in East Central and Eastern Europe between the Middle Ages and the Enlightenment. Brno–Hradec Králové–St. Pölten 2020, s. 300.

326 Týž: Tištěné direktáře konventu Panny Marie pod řetězem. Příspěvek k bohemikálním meletensím 18. století. In: Bibliotheca Antiqua 2018. Sborník z 27. konference 28.–29. listopadu 2018. Olomouc. Olomouc–Praha 2018, s. 37, 39.

327 NA, ŘM–S, inv. č. 1233, kart. 460, pamětnice konventu pražského 1727–1886, fol. 70v–73r.

dějín Českého velkopřevorství jako obnovitel pražského konventu, zemřel v sedmdesáti letech dne 25. března 1745. Pohřben byl v hlavní lodi kostela Matky Boží pod řezem.³²⁸ Zanechal po sobě 15 spolubratrů, z nichž osm žilo mimo konvent. Vedle převorského kostela zajišťovali farní správu rovněž v Pičíně, Strakonících, Horažďovicích, Radomyšli, Radobyčcích, Horní Libchavě a Skalici. K tomu ještě jeden člen konventu působil jako kaplan ve Strakonících.³²⁹

Závěr

Husitské hnutí způsobilo, že se řádovým centrem jak rytířů, tak kaplanů českého převorství na dlouhou dobu staly Strakonice. Kromě generálního převora tam sídlil i jediný fungující kněžský konvent v Čechách, z jehož členů se nově rekrutovali pražští převorové. Oproti předhusitské době poklesl jejich význam a představovali de facto běžné řádové kaplany spravující řádový farní kostel. Odejmutí práva pontifikálií ve prospěch strakonických převorů v roce 1512 pouze potvrzovalo tento stav. Kostel Matky Boží na Menším Městě pražském představoval pro johanitské kněze jednu ze štací v rámci jejich řádové kariéry. Zpočátku poměry a stav řádových budov na Malé Straně nedovolovaly okamžitou obnovu pražského konventu. Přinejmenším od počátku 16. století lze jistě počítat i s neochotou strakonických převorů podporovat tento konkurenční projekt. Dokud fungovala řeholní komunita na strakonickém hradě, nebyl problém s obsazováním řádových far včetně té pražské johanity. Nejpозději od druhé poloviny 16. století však začal strakonický konvent vymírat, což se dříve či později muselo projevit rovněž u pražských převorů. V roce 1621, kdy strakonický konvent již nefungoval, byly personální kapacity českého převorství vyčerpány. Do Prahy byl proto poslán řádový kaplan Pavel Grill z Altorfu, který byl jednak cizinec a také byl vyššího postavení v rámci řádové hierarchie. Po desetiletém přechodovém období, kdy získala myšlenka obnovy pražského konventu na aktuálnosti, došlo ke zlomu. Situace kněžské větve českého převorství byla tak špatná, že pražské převorství začalo být obsazováno světskými knězi urozeného původu. Tito duchovní byli pouze administrátory, ale předpokládalo se, že, pokud se dotyční osvědčí, složí slavné sliby a budou následně jmenováni převory. To se kromě prvního administrátora Antonína Steina ze Steinfeldu opravdu uskutečnilo. Od poloviny 17. století začala opět vzrůstat prestiž funkce pražského převora, která se stala pro držitele vyvr-

328 Tamtéž, fol. 68v. Ekert, F.: Posvátná místa, s. 271. Náhrobník byl ale někdy mezi lety 1883–1932 přemístěn do východní zdi kaple sv. Jana Křtitele (viz obr. 16). – Kolowrat Krakowský, Zdeněk: Náhrobky a epitafy v pražských kostelích. Chrám P. Marie pod řetězem v Praze III. Časopis rodopisné společnosti 4, 1932, s. 11; Vlček, P. a kol.: Umělecké památky, s. 74.

329 Odvozeno na základě KNA, Knih. Malt., sign. R 99, matrika členů pražského konventu, 1709–1861, pag. 1–7.

cholením kariéry. Pražské převorství se napříště uvolňovalo pouze smrtí převora. Hlavním posláním „*nových*“ převorů vedle výkonu farní a vrchnostenské správy zůstalo obnovení pražského konventu, respektive alumnátu. V tom byl úspěšný až František Adam Tauffer z Rovin, který byl po Bílé hoře prvním převorem pocházejícím z Čech. Přestože nebyla pozice pražských převorů „*bez konventu*“ v rámci českého převorství příliš silná, spolupodíleli se na tvorbě jeho dějin a někteří z nich po sobě zanechali nesmazatelné stopy, které dodnes vzbuzují obdiv.

Příloha: Seznam převorů a administrátorů u Matky Boží konec mostu

Jan od Dubu	[1442–1461]
Jan z Manětína	[1463]
Řehoř z Frýdku	1473–1492 †
Vavřinec z Krupky	1492–[1497]
Jan z Jablonné	[1498]–1510
Ondřej z Jemnice	1510–[1512]
Jan z Jablonné	[1513–1514]
Jan z Netolic	[1515]
Mikuláš z Kladska	1516–[1521]
Petr z Brna	[1521–1522]
Mikuláš z Kladska	[1522]–1538 †
Václav Navara z Krumlova	1538–[1553]/(1555) †
Petr Strakonický	[1555]–1569
Jiří Hlivický z Hlivic	(1569)–[1584]
Petr Březnický	1585–[1602]
Václav Podloubský z Týnce/ Podvinský z Doubravičan	[1603]–1621
Pavel Grill z Altorfu	1621–1631
Augustin Stein ze Steinfeldu	1631–1638 administrátor
Bernard Witte	1638–1650 administrátor 1650–1686 † převor
Jakub Zikmund Kuczborský	1686–1692 administrátor 1692–1703 † převor
František Tauffer z Rovin	1703–1709 administrátor 1709–1745 † převor

Vysvětlivky:

rok rok začátku/konce vykonávání úřadu
[rok] rok prvního/posledního doložení v úřadu
(rok) předpokládaný rok vykonávání úřadu
† smrt

Priors without a Convent.

Spiritual Administrators of the Church of Our Lady beneath the Chain of the End of the Bridge in Lesser Town of Prague of the Johanniter Order during 1442–1732

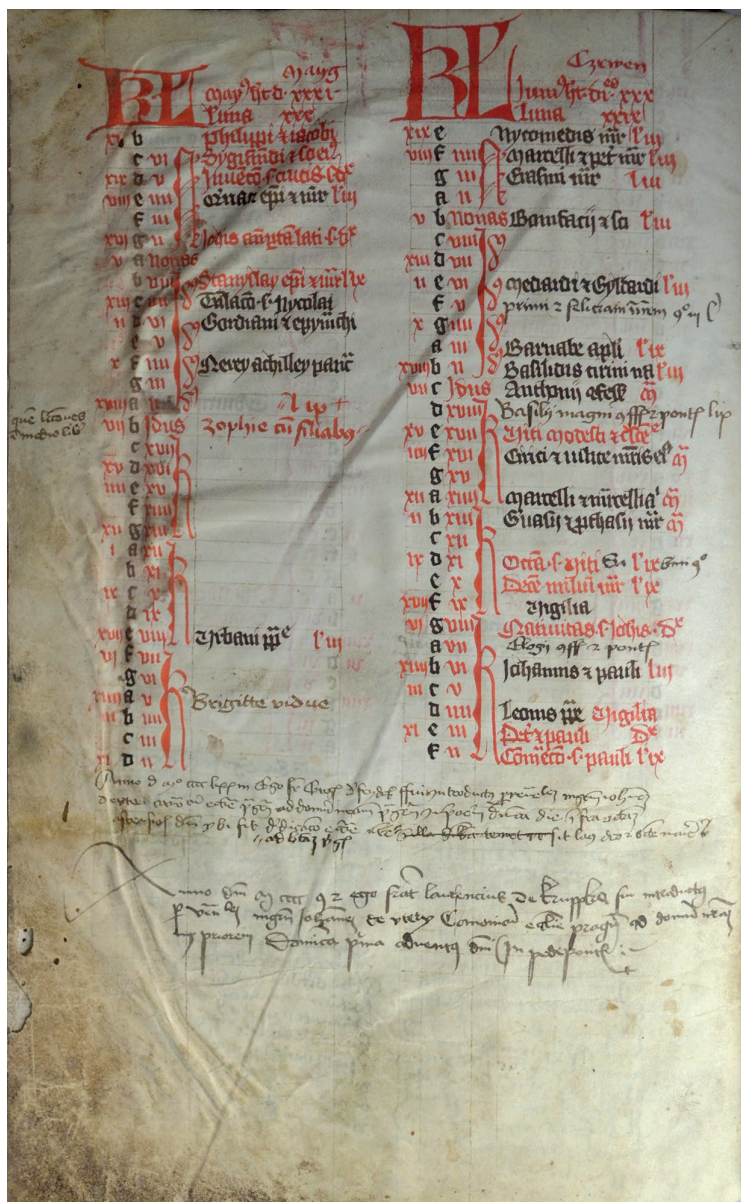
At the beginning of the Hussite Wars, the Hospitallers left Prague for Strakonice. The local commandery was burned down. When the situation in Prague calmed down, only one priest of the order returned in the first half of the 1440s. He held the prior title and came from the Strakonice convent. The priest oversaw the administration of the parish and the order's jurisdiction in the Lesser Town of Prague. Moreover, the first priors had three key tasks: to repair, at least partially, the damaged order's buildings (Church of Our Lady, Church of St Procopius, and the convent), restore the desolate houses subjected to extraterritorial law, and regain the pledged and confiscated property of the Prague convent. Jan (John) of Dub and Řehoř (Gregory) of Frýdek were the most prominent priors in the second half of the 15th century. But the consolidation efforts were strongly affected by the Lesser Town fire in 1503. Furthermore, the stature of the Prague priors decreased at the beginning of the 16th century. They changed rather frequently and in 1512 lost the right to use pontificals in favour of the Strakonice priors. In the 16th century, the Prague priors focused on increasing the density of the housing development based on extraterritorial law. They had to defend the order's rights and privileges as well which was reflected in disputes with the towns of Prague. The present Kampa Island was one of the main sticking points. The priors Mikuláš (Nicholas) of Kłodzko, Petr (Peter) of Strakonice, Petr (Peter) of Březnice, and Václav (Wenceslas) Podloubský of Týnec aka Podvinský of Doubravičany stood out among the 16th and early 17th century priors.

The period 1618–1648 caused many difficulties for the Prague priory because of the war. In addition, the dying out of the Bohemian priory related to the dissolution of the Strakonice convent brought about changes in the occupation of the Prague prior's office. Therefore, the foreigner Pavel Grill of Altdorf, as a commander standing above his predecessors in the order's hierarchy, assumed the prior's position in 1621. He initiated the more serious restoration efforts of the Prague priors of the Lesser Town of Prague's convent. Yet, the year 1631 marked a definitive turnabout when a secular priest was appointed an administrator of the Prague priory. Secular (or diocesan) priests were of noble origin and first worked as chaplains at the Church of Our Lady beneath the Chain. After some time, the second administrator Bernard Witte took solemn vows and became the prior. Accordingly, the order's Grand Master in Malta granted him the privilege of wearing a gold cross. This procedure was repeated for his two successors. Witte made his mark not only by the Baroque reconstruction of the priory church but also by his incessant disputes with the extraterritorial law inhabitants and later also with grand priors. It was his fault that the grand prior deprived the

Prague priors of the Březiněves Homestead. The fourth administrator or the last prior without a convent František (Franz) Adam Tauffer of Roviny, who unlike his predecessors after 1621 came from Bohemia, eventually succeeded in restoring the convent in the first half of the 1730s by building an edifice (1728–1731) and accepting the first members in 1732.

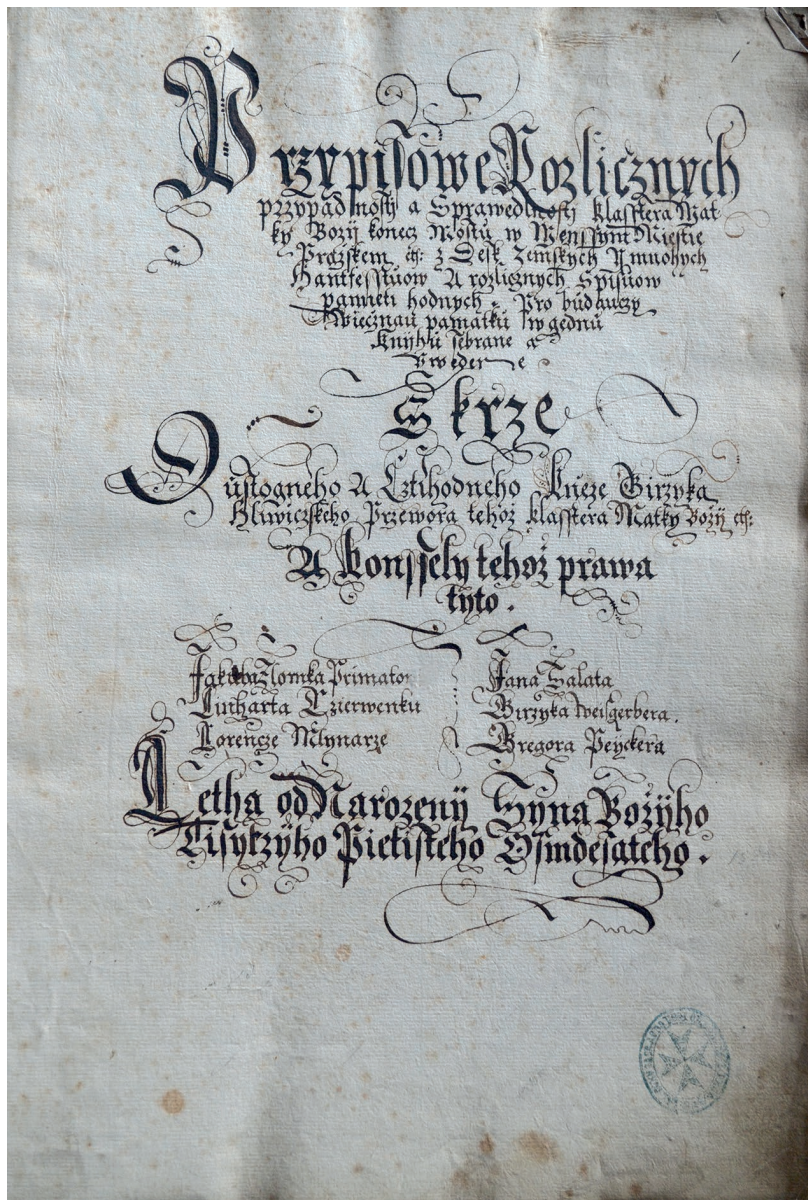

Obr. 1 Hamfest převora Jana od Dubu a konventu u Matky Boží z 24. října 1458.
(NA, ŘM-L, inv. č. 2341; http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-1/RM/NA-RM_14581024_2341_r.jpg, staženo 11. 3. 2023)

Obr. 2 Breviář z roku 1398, fol. 1v, kalendárium s pamětními záznamy převorů Rehoře z Frýdku a Vavřince z Krupky.

(KNA, Knih. Malt., sign. R 57, foto Pavel Trnka)

Obr. 3 Titulní list kopiáře založeného převorem Jiřím Hlivičským z Hlivic roku 1580.
 (KNA, Knih. Malt., sign. R 122, foto Pavel Trnka)

Obr. 4 Čtvrtý typ pečeti pražského konventu zobrazující trůnící Matku Boží v gotické architektuře s postavami sv. Jana Křtitele a sv. Jana Evangelisty. Pečetní typář vznikl nejpozději počátkem 16. století a v roce 1585 byl upraven. (NA, ŘM-L, inv. č. 2360, foto Zdeněk Rerych)

Obr. 5 Pečeť pražského převora Petra Březnického zobrazující stojící korunovanou Pannu Marii s žezlem a Ježíškem na půlměsíci s velkou svatozáří. Pečetní typář vznikl v roce 1585 a po odchodu Březnického z funkce převora sloužil jako pečetidlo postranního práva. (NA, ŘM-L, inv. č. 2360, foto Zdeněk Rerych)

Obr. 6 Portrét převora Pavla Grilla z Altorfu z roku 1627.
(České velkopřevorství, foto Pavel Trnka)

Obr. 7 Kopie portrétu převora Bernarda Witteho namalovaného Antonínem Stevensem ze Steinfelsu z roku 1928.

(České velkopřevorství, foto Pavel Trnka)

*Obr. 10 Znak převora
Bernarda Witteho na ob-
loupce klenby nad kruchtou
v kostele Panny Marie pod
řetězem z roku 1654.
(foto Pavel Trnka)*

*Obr. 8 Zbarokizované průčelí kostela Panny
Marie pod řetězem.
(foto Pavel Trnka)*

*Obr. 9 Obraz hlavního oltáře kostela Panny Marie pod řetězem zachycující obranu Malty před Turky v roce 1565 namalovaný Karlem Škrétou kolem roku 1651.
(foto Pavel Trnka)*

(NA, ŘM-L, inv. č. 2371; http://images.monasterium.net/img/CZ-NA-I/RM/NA-RM_16930924_02371_r.jpg, staženo 11. 3. 2023)

*Obr. 12 Sousoší sv. Jana Křtitele s anděly na Maltézském náměstí od Ferdinanda Maximiliána Brokoffa z let 1714–1715.
(foto Pavel Trnka)*

*Obr. 13 Průčelí konventní budovy postavené v letech 1728–1731 podle Tomáše Haffeneckera.
(foto Pavel Trnka)*

(foto Pavel Trnka)

(foto Pavel Trnka)

Obr. 15 Portrét převora Františka Adama Tauffera z Rovin z let 1736–1745.
(České velkopřevorství, foto Pavel Trnka)